

**ПАРЛАМЕНТЫН ГИШҮҮНИЙ ҮҮРЭГТ ҮЛ ХАМААРАХ АЖИЛ, АЛБАН ТУШААЛ ХАВСРАН
АЖИЛЛАХ ТУХАЙ ҮНДСЭН ХУУЛИЙН ЗОХИЦУУЛАЛТ**

(Тойм судалгаа)

Д.Жигваагүнсэл

АГУУЛГА

СУДАЛГААНЫ ХУРААНГУЙ

**ПАРЛАМЕНТЫН ГИШҮҮНИЙ ҮҮРЭГТ ҮЛ ХАМААРАХ АЖИЛ, АЛБАН ТУШААЛ ХАВСРАН
АЖИЛЛАХ ТУХАЙ ҮНДСЭН ХУУЛИЙН ЗОХИЦУУЛАЛТ**

1. ТҮҮХЭН ЭХ СУРВАЛЖ

1.1.1992 оны Үндсэн хуулийг хэлэлцэн батлах үеэр “Парламентын гишүүний үүрэгт үл хамаарах ажил, албан тушаал хавсран ажиллах” талаар хэлэлцсэн байдал

1.2.Парламентын гишүүний үүрэгт үл хамаарах ажил, албан тушаал хавсран ажиллах талаар Үндсэн хуульд оруулсан нэмэлт, өөрчлөлтийн тойм

2. ОЛОН УЛСЫН ТУРШЛАГА

2.1.Парламентын гишүүний үүрэгт үл хамаарах ажил, үүргийн тухай ойлголт

2.2.Парламентын гишүүний үүрэгт үл хамаарах өөр бусад албан тушаал хавсрах эсэх

2.3.Парламентын гишүүн засгийн газрын гишүүний үүргийг хавсран ажилладаг эсэх

2.4.Парламентын засаглалтай улс орнуудад парламентын гишүүн засгийн газрын гишүүний үүргийг хавсран ажилладаг эсэх

ХАВСРАЛТ.

Парламентын засаглалтай орнуудад парламентын гишүүн засгийн газрын гишүүний үүргийг хавсран ажилладаг эсэх тухай Үндсэн хуулийн зохицуулалт

АШИГЛАСАН ЭХ СУРВАЛЖ

ХҮСНЭГТИЙН ЖАГСААЛТ

Хүснэгт 1. Монгол Улсын Их Цаазын өөрчлөлтийн харьцуулалт

Хүснэгт 2. УИХ-ын гишүүн Засгийн газрын гишүүний албан тушаалыг хавсран гүйцэтгэсэн байдал (1992-2018 он)

Хүснэгт 3. Зөвлөлдөх санал асуулгаар гарсан санал (хувиар)

Хүснэгт 4. Улсын Их Хурлын гишүүн Засгийн газрын гишүүнээр хавсран ажиллах эсэхтэй холбоотой Үндсэн хуулийн цэцийн дүгнэлтүүд

Хүснэгт 5. Дэлхийн улс орнуудад парламентын гишүүн засгийн газрын гишүүний үүргийг хавсран ажилладаг эсэх

Хүснэгт 6. Парламентын засаглалтай улс орнуудад парламентын гишүүн засгийн газрын гишүүний үүргийг хавсран ажилладаг эсэх (75 улс)

СУДАЛГААНЫ ХУРААНГУЙ

Парламентын гишүүний хуулиар тогтоосон үүрэгт үл хамаарах ажил, албан тушаал хавсран гүйцэтгэхийг хориглох зарчим нь төрийн эрх мэдлийг хуваарилах зарчмаас үүдэлтэй. Үүнийг баримтлахын ач холбогдол нь нэгдүгээрт, засгийн газраас хараат хүмүүс парламентад орох боломжийг хаах, хоёрдугаарт, парламентын гишүүд аливаа бизнесийн ашиг сонирхол, эдийн засгийн бүлэглэлийн нөлөөллөөс хамгаалагдсан байх нөхцөлийг бүрдүүлэх, гуравдугаарт, парламентын гишүүдийг аливаа ашиг хөөх, бусдын эрх ашигт үйлчлэх, албан тушаалын эрх мэдлээ хэтрүүлэх, урвуулан ашиглах зэрэг зохисгүй үйлдэл хийхээс сэргийлэхэд оршдог байна.

Түүхэн эх сурвалж

Монгол Улсын анхдугаар Үндсэн хуулийн 4 дүгээр зүйлд, *“БНМАУ-ын дээд эрхийг Улсын Их Хуралд хадгалах бөгөөд мөн Хурлын чөлөө цагт Улсын Бага Хуралд хадгалуулах, ба бас мөн Хурлын чөлөө цагт Бага Хурлын Тэргүүлэгчид ба Засгийн газрын дунд хадгалуулбал зохино”* гэж тус тус зохицуулжээ. Улсын Их ба Бага Хуралд сонгогдсон депутатууд нь орон тооны бус, үндсэн ажлын хажуугаар төлөөллийн үүргээ хэрэгжүүлдэг байсан учраас тэдний хувьд албан тушаал үл нийцэх зарчим үйлчилдэггүй байсан.²⁷³

Дээрх зарчмыг 1992 онд батлагдсан шинэ Үндсэн хуулиар анх зохицуулсан байдаг.

Шинэ Үндсэн хуулийг хэлэлцэн батлах явцад төслийг нийт 5 удаа (Хүснэгт 1) өөрчлөн өргөн барьсан бөгөөд парламентын гишүүний үүрэгт нь үл хамаарах ажил, албан тушаал хавсран ажиллах эсэх зохицуулалтыг хэд хэдэн янзын томъёоллоор хэлэлцсэн байна. Үндсэндээ *“парламентын гишүүн засгийн газрын гишүүн байж болно, болохгүй, эсхүл зөвхөн ерөнхий сайд парламентын гишүүн байх”* гэсэн саналууд илүү хүчтэй яригдсан. Улмаар депутатуудын дийлэнх олонх нь *“Улсын Их Хурлын гишүүн бүрэн эрхийнхээ хугацаанд улсын төсвөөс цалин авна. Улсын Их Хурлын гишүүн нь хуулиар тогтоосон үүрэгт нь үл хамаарах ажил, албан тушаал хавсарч болохгүй”* гэсэн томъёоллыг дэмжсэн байна. (§29.1)

Түүнээс хойш энэ заалтад 2000, 2019 онуудад нэмэлт, өөрчлөлт оруулсан байдаг.

1992 онд Үндсэн хуулийг батлахдаа судлаачид, иргэдийн оролцоог маш сайн хангаж, депутатууд олон талаас нь удаан хугацаанд нухацтай хэлэлцэж Үндсэн хуулийн төслийг боловсруулж, АИХ-д өргөн барьж байсан. Энэ жишгийг 2000 оны нэмэлт, өөрчлөлтийг хийхдээ баримтлаагүйгээс “дордуулсан долоон өөрчлөлт” гэх асуудлыг үүсгэжээ.

Парламентын гишүүн Засгийн газарт орж ажиллахыг бусад хуулиар зохицуулах оролдлогыг 1992, 1993, 1998 онд хийсэн боловч үүнийг Үндсэн хуулийн цэц хүчингүй болгож байжээ. Тодруулбал, Улсын Их Хурал (УИХ)-ын гишүүн Засгийн газрын гишүүний албан тушаалыг хавсран гүйцэтгэж болох агуулгатай заалтууд Улсын Их Хурлын тухай хууль²⁷⁴, Монгол Улсын Их Хурлын гишүүний эрх зүйн байдлын тухай хуульд²⁷⁵ оруулсныг Үндсэн хуулийн цэц Үндсэн хууль зөрчсөн гэсэн үндэслэлээр тус тус хүчингүй болгосон.

²⁷³ Доктор, профессор Ч.Энхбаатар, “Парламентын гишүүний үүрэг бусад ажил, үүрэгтэй үл нийцэх зарчмын ойлголт, үндсэн хуулийн эрх зүйн зохицуулалт”, Төрийн удирдлага 2018 (III) дугаар 04.

²⁷⁴ Улсын Их Хурлын тухайн хуулийн зарим заалт Үндсэн хууль зөрчсөн тухай. Үндсэн хуулийн цэцийн дүгнэлт, 1995.01.04, Дугаар 01. Улсын Их Хурлын хуулийн 22 дугаар зүйлийн 1 дүгээр заалт Монгол Улсын Үндсэн хуулийн 29 дүгээр зүйлийн 1 дүгээр заалтыг зөрчсөн эсэх тухай Үндсэн хуулийн цэцийн дүгнэлт, 1996.07.17, Дугаар 06.

²⁷⁵ Улсын Их Хурлын хуулийн 22 дугаар зүйлийн 1 дүгээр заалт Монгол Улсын Үндсэн хуулийн 29 дүгээр зүйлийн 1 дүгээр заалтыг зөрчсөн эсэх тухай Үндсэн хуулийн цэцийн дүгнэлт, 1998.10.23, Дугаар 09.

1999, 2000 Үндсэн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулахдаа УИХ-ын гишүүн Засгийн газрын гишүүн давхар байж болохоор дахин баталсан байдаг. Энэ нь парламентаас хууль тогтоомжийг хэрэгжүүлэх Засгийн газрын үйл ажиллагаанд тавих хяналтыг сулруулж, улс төрчид эрх мэдлийн төлөө тэмүүлэх санаархлыг хөөрөгдөх болсон гэж зарим судлаачид тайлбарлажээ.

Улмаар 2019 онд Үндсэн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт дахин оруулсан ба ингэхдээ 2000 онд гаргасан алдааг давтахгүйн тулд 1992 оны Үндсэн хуулийг батлах үйл явцын жишигт ойртуулсан байдлаар хийсэн. Нэмэлт, өөрчлөлтөөр шинэ Үндсэн хуулийн төрийн эрх мэдлийг хуваарилах, хяналт тэнцлийг хангах агуулгыг сэргээж, УИХ-ын гишүүн нь Засгийн газрын гишүүн байх боломжийг хязгаарласан. Үүнийг судалгаа шинжилгээнд суурилан, иргэд, олон нийтийн санаа бодлыг сонсож, урт хугацаанд олон талаас нь хэлэлцэж шийдвэрлэсэн. Тухайлбал, 2017 оны Зөвлөлдөх санал асуулгаар оролцогчдын дийлэнх нь УИХ-ын гишүүн Засгийн газрын гишүүнээр хавсран ажиллахыг дэмжээгүй бол, Ард нийтийн хэлэлцүүлгээр 60 гаруй хувь нь Ерөнхий сайд болон Засгийн газрын нийт гишүүний гуравны нэг нь УИХ-ын гишүүн байж болохоор хязгаарлахыг дэмжсэн байна.

Монгол Улсын хувьд олон улсын жишгээр парламентын цөөн гишүүнтэй орны тоонд орох бөгөөд УИХ-ын гишүүний албыг давхар хашиж байгаа Засгийн газрын гишүүний тоо олон байх нь ихэнхдээ сөрөг үр дагавартай гэж үзэх явдал түгээмэл байв. Ихэнх шүүмжлэл нь УИХ, Засгийн газрын ажил үүрэг давхардах, ажил цалгардах явдал гарч, хууль тогтоох, гүйцэтгэх засаглалын харилцан хяналт-тэнцэл алдагдаж, хариуцлага сулрах нөхцөл үүсгэдгийг онцолсон байна.

Олон улсын туршлага

Олон Улсын Парламентын Холбоо (IPU)-ны гишүүн дэлхийн 185 улсаас 92 улсад парламентын гишүүн засгийн газрын гишүүний үүргийг хавсарч болдоггүй бол 83 улсад парламентын гишүүд засгийн газрын гишүүн байх ёстой, эсхүл байж болохоор тогтоосон байна. Үүнээс:

- Засгийн газрын гишүүн заавал Парламентын гишүүн байх – **24 улс**,
- Засгийн газрын гишүүн Парламентын гишүүн байж болох – **59 улс** байна.

Эдгээрээс парламентын засаглалтай 75 улсыг дэлгэрүүлэн авч үзэхэд 51 нь парламентын гишүүн засгийн газрын гишүүн байхыг шаарддаг болон зөвшөөрдөг бол, 24 улс хориглодог байна:

- Засгийн газрын гишүүнийг заавал парламентын гишүүн байхыг шаарддаг – **20 улс**,
- Засгийн газрын гишүүн парламентын гишүүн байхыг зөвшөөрдөг – **31 улс**,
- Засгийн газрын гишүүн парламентын гишүүн байхыг хориглодог – **24 улс** байна.

А.Парламентын гишүүн засгийн газрын гишүүнээр хавсран ажилладаг эсэх

Бусад орны туршлагаас харахад **парламентын гишүүн засгийн газрын гишүүнээр хавсран ажилладаг эсэх** тухай сонголт нь ихэвчлэн тухайн орны парламентын нийт гишүүдийн тоо болон парламентын танхимын тоо, засаглалын хэлбэр зэргээс шууд хамаардаг. Ерөнхийлөгчийн болон холимог засаглалтай улсад засгийн газрын гишүүн нэгэн зэрэг парламентын гишүүн байхыг ихэвчлэн хориглодог. Парламентын сонгодог тогтолцоонд засгийн газрыг ихэвчлэн парламентын гишүүдээс бүрдүүлэх журам үйлчлэх нь элбэг байдаг. Энэ хоёр албан тушаалыг хослох сонголт хийсэн орнуудад парламентын гишүүдийн тоо нь ихэвчлэн 200-аас дээш тоотой, нөгөө талаас парламент нь 2 танхимтай бөгөөд засгийн газрын гишүүд нь зөвхөн доод танхимд харьяалагддаг байна.

Нэг танхимтай орнуудад Засгийн газрын гишүүн парламентын гишүүн байхыг ихэвчлэн хориглодог (Умард Македон, Серби, Болгар гэх мэт) бол зөвшөөрдөг орнуудын хувьд ихэнхдээ Үндсэн хуулиараа ямар нэгэн хязгаарлалт тавьдаг. Тухайлбал, Финланд улсад сайд нарыг парламентын байнгын хороодод оруулдаггүй бол Доминикт сенаторуудын дундаас гурваас илүүгүй сайдыг томилдог (Бангладеш, Финланд, Доминик гэх мэт).

Б.Парламентын гишүүний хавсарч үл болох ажил, албан тушаал

*Парламентын гишүүний **хавсарч үл болох ажил, албан тушаалтай** холбоотой зохицуулалтыг парламентын засаглалтай 75 улсын Үндсэн хуульд дараах байдлаар заасан байна:*

- *нэрлэн заасан* (Люксембург, Унгар, Турк гэх мэт);
- *тоймлон заасан* (Франц, Серби, Сингапур гэх мэт);
- *тодорхойлон заагаад түүнээс бусдыг хориглосон* (Доминикан, ОХУ, Молдова гэх мэт);
- *бусад хуулиар* (Словени, БНСУ гэх мэт).

Улсуудын зохицуулалтаас харахад төрийн эрх мэдлийг хуваарилах үзэл баримтлалын дагуу төрийн захиргааны болон бусад албан тушаал хавсрахыг парламентын гишүүдэд шууд хориглох нь зонхилж байна. Тухайлбал, депутат засгийн газраас цалинжихыг (Пакистан, Филиппин гэх мэт), хараат бус агентлагийн захирлын тушаал хашихыг (Косово), төрийн захиргааны өндөр албан тушаалд ажиллахыг (Албани гэх мэт), төрийн албан хаагч байхыг (Польш, Серби), Төрийн Зөвлөлийн гишүүний алба хашихыг (Нидерланд), Радио, телевизийн Үндэсний хорооны гишүүнээр сонгогдохыг (Польш) тус тус хоригложээ.

Мөн Парламентын гишүүдийг засгийн газраас явуулж буй ажиллагаатай хутгалдахыг сонирхлын зөрчлийн илрэл гэж үзэн хязгаарлах нь түгээмэл байдаг. Тухайлбал, Грек улсын Үндсэн хуулиар (57 дугаар зүйл) төрийн дэмжлэгтэй, эсхүл төрийн байгууллагаас хөрөнгө оруулалт хийгдэж байгаа байгууллагын удирдлагад парламентын гишүүн ажиллахыг хориглосон байдаг.

Өөрчлөлтийн зэрэг ба сөрөг тал

ЭЭРЭГ ТАЛ	СӨРӨГ ТАЛ
Парламентын гишүүн засгийн газрын гишүүнээр хавсран ажиллахыг зөвшөөрдөг тохиолдолд (тодорхой хязгаартай)	
<ul style="list-style-type: none"> Засгийн газар парламент хоёрын хоорондын хямрал үүсэхээс сэргийлнэ. Парламентын гишүүнээр сонгогдсон буюу ард түмэнд хүлээн зөвшөөрөгдсөн байдал нь Засгийн газрын гишүүний үүргийг гүйцэтгэхэд туршлага, мэдлэгээ зориулах боломж илүү бүрдэнэ. Хамаарал бүхий этгээдийг Засгийн газарт орохыг хязгаарлаж, ашиг сонирхлын зөрчлөөс сэргийлэх боломж нэмэгдэнэ. 	<ul style="list-style-type: none"> Парламентын гишүүн засгийн газрын гишүүнээр давхар ажиллаж байгаа хүний тоо олон байх нь парламентад байгаа фракц нь засгийн газарт нөлөөлнө. Парламент, засгийн газрын чиг үүргийн давхцал нэмэгдэж, энэ хоёр институцын чиг үүргийн ялгаа илүү бүдгэрнэ. Парламент, засгийн газрын харилцан хяналт, тэнцэл суларна. Хууль тогтооход Засгийн газрын гишүүний оролцоо багасч, хуулийн хүлээн зөвшөөрөгдөх чанарыг сулруулна.
Парламентын гишүүн засгийн газрын гишүүнээр хавсран ажиллахыг хориглодог тохиолдолд	
<ul style="list-style-type: none"> Парламентын засгийн газарт тавих хяналт сайжирна. Засгийн газраас хараат хүмүүс парламентад орох боломжийг хаана. Парламентын гишүүд аливаа ашиг сонирхол, эдийн засгийн нөлөөлөлд орохоос сэргийлнэ. Засгийн газрын гишүүн эрхэлсэн салбартаа дагнах, мэргэжлийн сайд томилогдох магадлал өснө. 	<ul style="list-style-type: none"> Парламентаас засгийн газрын үйл ажиллагаанд дэмжлэг үзүүлэхгүй байх магадлалтай. Засгийн газрын гишүүнийг зөв сонгоход зарим бэрхшээл гарч болзошгүй.

ПАРЛАМЕНТЫН ГИШҮҮНИЙ ҮҮРЭГТ ҮЛ ХАМААРАХ АЖИЛ, АЛБАН ТУШААЛ ХАВСРАН АЖИЛЛАХ ТУХАЙ ҮНДСЭН ХУУЛИЙН ЗОХИЦУУЛАЛТ

1. ТҮҮХЭН ЭХ СУРВАЛЖ

Монгол Улсын анхдугаар Үндсэн хуулийн 4-р зүйлд, “БНМАУ-ын дээд эрхийг Улсын Их Хуралд хадгалах бөгөөд мөн Хурлын чөлөө цагт Улсын Бага Хуралд хадгалуулах, ба бас мөн Хурлын чөлөө цагт Бага Хурлын Тэргүүлэгчид ба Засгийн газрын дунд хадгалуулбал зохино” гэж тус тус зохицуулжээ. Улсын Их ба Бага Хуралд сонгогдсон депутатууд нь орон тооны бус, үндсэн ажлын хажуугаар төлөөллийн үүргээ хэрэгжүүлдэг байсан учраас тэдний хувьд албан тушаал үл нийцэх зарчим үйлчилдэггүй байсан.²⁷⁶

1992 оны Үндсэн хуулиар энэхүү асуудлыг зохицуулснаас хойш мөн хэд хэдэн нэмэлт, өөрчлөлт (2000, 2019 онуудад) орсон байдаг.

1.1.1992 оны Үндсэн хуулийг хэлэлцэн батлах үеэр “Парламентын гишүүний үүрэгт үл хамаарах ажил, албан тушаал хавсран ажиллах” талаар хэлэлцсэн байдал

Үндсэн хуулийг (1992) хэлэлцэн батлах явцад төслийг нийт 5 удаа өөрчлөн өргөн барьсан бөгөөд парламентын гишүүний үүрэгт үл хамаарах ажил, албан тушаал хавсран ажиллах эсэх зохицуулалтыг тэдгээр төслүүдэд дараах байдлаар томьёолж байжээ.

Хүснэгт 1. Монгол Улсын Их Цаазын өөрчлөлтийн харьцуулалт²⁷⁷

1-р төсөл	2-р төсөл	3-р төсөл	4-р төсөл	МОНГОЛ УЛСЫН ҮНДСЭН ХУУЛЬ
МОНГОЛ УЛСЫН ИХ ЦААЗ	МОНГОЛ УЛСЫН ИХ ЦААЗ	МОНГОЛ УЛСЫН ҮНДСЭН ХУУЛЬ	МОНГОЛ УЛСЫН ИХ ЦААЗ	
УБХ-д өргөн барьсан хувь	Ард түмнээр хэлэлцүүлсэн хувь	УБХ-д өргөн барьсан хувь	УБХ-аас АИХ-д өргөн барьсан хувь	Батлагдсан хувь
1991.04.19	1991.06.05	1991.10.05	1991.11.07	1992.01.13
29 дүгээр зүйл	Гучин нэгдүгээр зүйл	Хорин есдүгээр зүйл	Хорин есдүгээр зүйл	Хорин есдүгээр зүйл
Хуулийн төслийн 30-р зүйлд тусгагдсан байна:	Хуулийн төслийн 32-р зүйлд тусгагдсан байна:	1. Улсын Их Хурлын гишүүн нь бүрэн эрхийнхээ хугацаанд улсын төсвөөс цалин харамж хүртэх бөгөөд Ерөнхийлөгч, Ерөнхий сайд , Засгийн газрын гишүүний болон хуулиар тогтоосон үүрэгт нь үл хамаарах бусад ажил, албан тушаал хавсарч болохгүй.	1. Улсын Их Хурлын гишүүн бүрэн эрхийнхээ хугацаанд улсын төсвөөс цалин хангамж хүртэх бөгөөд Ерөнхийлөгч, Ерөнхий сайд, Засгийн газрын гишүүний бөгөөд хуулиар тогтоосон үүрэгт нь үл хамаарах ажил, албан тушаал хавсарч болохгүй.	1. Улсын Их Хурлын гишүүн бүрэн эрхийнхээ хугацаанд улсын төсвөөс цалин авна . Улсын Их Хурлын гишүүн нь хуулиар тогтоосон үүрэгт нь үл хамаарах бусад ажил, албан тушаал хавсарч болохгүй.

Тайлбар: -үг, өгүүлбэр шинээр нэмэгдсэнийг тод хараар (“**bold**”),
 -үг, өгүүлбэрийг өөрчлөн найруулсныг доогуур зураасаар (“underline”),
 -үг, өгүүлбэр хасагдсаныг дундуур зураасаар (“~~strikethrough~~”),
 -зарчмын зөрүүтэй санал орхигдсон, өөрчлөлт орсон зэргийг тодруулав (“**highlighting**”) тус тус тэмдэглэв.

²⁷⁶ Доктор, профессор Ч.Энхбаатар, Парламентын гишүүний үүрэг бусад ажил, үүрэгтэй үл нийцэх зарчмын ойлголт, Үндсэн хуулийн эрх зүйн зохицуулалт, 2018 он.

²⁷⁷ СТ-15/206 Монгол Улсын Үндсэн хууль (1992) ба Монгол Улсын Их цаазын төслүүдийн (1991.VI.05, X.05, XI.07) харьцуулалт

Үндсэн хуулийн төслийг боловсруулах ажлыг зохион байгуулах комиссоос анх 1991 оны 04 сарын 19-нд “Монгол Улсын Их Цааз”-ын төслийг Улсын Бага Хуралд өргөн барьсан бөгөөд Парламентын гишүүний үүрэгт үл хамаарах ажил, албан тушаал хавсран ажиллах эсэх тухай асуудал нь уг төслийн Гуравдугаар бүлгийн 30-р зүйлд *“Монгол Улсын Их Хурлын гишүүн нь Ерөнхийлөгч, Засгийн Газрын гишүүний болон хуулиар тогтоосон үүрэгт нь үл хамаарах бусад албан тушаал хавсран эрхэлж болохгүй.”* гэсэн томъёоллоор орсон байна. Улмаар төслийг Улсын Бага Хурлаар 1991 оны 5-р сарын 17-ноос 6-р сарын 09-нийг хүртэл 2 удаа хэлэлцэн (1, 2-р хэлэлцүүлэг) зарим тодруулгыг хийж²⁷⁸ үндсэнд нь дэмжээд ард нийтээр хэлэлцүүлэхээр шийдвэрлэсэн байна.

Монгол Улсын Их цаазын төслийг 1991 оны 6-р сарын 10-наас 1991 оны 9-р сарын 1-ний хооронд ард нийтээр хэлэлцүүлсэн. Хэлэлцүүлгийн явцад төсөлд 220000 санал гаргасны 40,8 хувь нь 3-р бүлгийн талаар ирсэн бөгөөд төсөлд ирүүлсэн бүх саналын 44,3 хувийг ямар нэгэн байдлаар төсөлд тусгасан гэж БНМАУ-ын Ерөнхийлөгч, Үндсэн хуулийн төслийг боловсруулах ажлыг зохион байгуулах комиссын дарга П.Очирбатын илтгэлд дурджээ.²⁷⁹

Ард нийтээр хэлэлцүүлсний дараа Их цаазын төсөлд нэлээд өөрчлөлт орсон бөгөөд энэ үед *“Улсын Их Хурлын гишүүний цалин хангамж, Ерөнхий сайд мөн парламентын гишүүн байхыг хориглох”* асуудлуудыг нэмж тусган, Улсын Бага Хурлын 4-р чуулганаар (1991.10.15) хэлэлцүүлэхэд депутатуудын дийлэнх олонх нь төслийн эх томъёоллыг дэмжсэнээр Ардын Их Хуралд өргөн барьсан байна. Харин цөөнхөөс *“Ерөнхий сайд болон Засгийн газрын гишүүн парламентын гишүүн байж болно, эсвэл Засгийн газрын гишүүдийн 1/3 нь парламентын гишүүн байж болно, зөвхөн Ерөнхий сайд засгийн газрын гишүүн байж болох”* гэсэн саналууд гаргаж байжээ.

Улмаар Ардын Их Хурал нь Үндсэн хуулийг (Их цааз) хэлэлцэх явцад (1991.12.04-12.05) эхний хэлэлцүүлгээр Улсын Бага Хурлаас өргөн барьсан эх төслийн томъёоллыг дийлэнх депутатууд дэмжиж байсан ч цөөнхөөс *“Ерөнхийлөгч, Ерөнхий сайд, Засгийн газрын гишүүн гэснийг хасах”* санал оруулж нэлээд удаан хугацаанд мэтгэлцэн хэлэлцсэний эцэст уг санал дэмжигдэж хассан хувилбар болох *“Парламентын гишүүн нь хуулиар тогтоосон үүрэгт нь үл хамаарах ажил, албан тушаал хавсарч болохгүй”* гэсэн томъёолол дээр депутатуудын дийлэнх олонх нь санал нэгдсэн байна.

1992 оны Үндсэн хуулийг (Их цааз) Улсын Бага Хурал болон Ардын Их Хурлаар хэлэлцэх үеэр парламентын гишүүн засгийн газрын гишүүн байхыг хориглох, засгийн газар, их хурал хоёр нь тусдаа байх нь парламентын хяналт тэнцлийг хадгална гэсэн үзэл санааг ихэнх депутатууд дэмжиж үг хэлж байсан байна. Хэдийгээр цөөнхөөс засгийн газрын гишүүн парламентын гишүүний үүргийг хавсрахыг дэмжсэн саналууд гаргасаар байсан ч хэлэлцүүлгийн явцад манай улсын нөхцөл байдалд тохирох эсэх дээр нухацтай ярилцсан байдаг. Тухайлбал, ***Парламентын гишүүн Засгийн газрын гишүүн байж болохгүй гэдэг дээр*** “Энэ нь сайн харвал 300-400 хүнтэй парламентуудад л элбэг байдаг. Парламент руу Засгийн газар нь ингээд ороод ирэх юм бол сүүдэр нь гарцаагүй дахиад ороод ирнэ. Өнөөдөр сүүдрийн Засгийн газар, жинхэнэ Засгийн газар хоёулаа тэнд байна. Манайх шиг цөөн гишүүнтэй дээр нь боловсон хүчин сул газарт бүтэхгүй санал юм”, ***Парламентын гишүүн Засгийн газрын гишүүн байж болно гэсэн санал дээр*** “Ерөнхий сайд, Засгийн газрын гишүүд, УИХ-ын гишүүн байх тийм үүд хаалгыг нь нээж өгөх хэрэгтэй. Яагаад вэ гэхээр, Дэлхийн парламент хөгжсөн орнуудад тухайлбал ХБНГУ-д Засгийн газрын гишүүдийнх нь бараг 80-аад хувь нь, парламентынх нь гишүүд байгаа юм. Энэ нь гүйцэтгэх засаглалынхаа өөрөөр хэлбэл хууль биелүүлэх тэр процессыг дэмжиж өгч байгаа юм. Сөрөг тал нь энд

²⁷⁸ Улсын Бага Хурлын товчоон. Г.Чулуун. 2015 он

²⁷⁹ БНМАУ-ын Ардын Их Хурал ба Монгол Улсын Үндсэн хууль (1990-1992) баримт бичгийн эмхэтгэл, 185-р хуудас.

парламентаас Засгийн газрын үйл ажиллагаанд тавих хяналтын тухайд яригдана. Үүнийг УИХ-ынхаа хуулиар хэрэгжүүлж болно. Манай нөхцөлд бол бүх засгийн газрын гишүүдийн 80 хувь нь байх албагүй. Гол нь Их Хурлын гишүүн байх ийм нээлттэй эрхийг нь энд нээж өгөх хэрэгтэй байна.” гэх зэргээр санал үндэслэлээ хэлж байсан бол энэ асуудлаар Үндсэн хуулийн төслийг боловсруулах ажлыг зохион байгуулах комиссын нарийн бичгийн дарга Б.Чимид “Депутатын тоог олшруулбал Засгийн газрынхныг нэлээн оруулах шаардлагатай болно. Ийм парламент жаахан сулрах талтай. Өөрөөр хэлбэл, Засгийн газрын өмнөө эсэргүүцэл багасч байна. Сайн тал нь Засгийн газартайгаа ажиллах, бодлогоо ойлгоход нэлээд тустай. Тиймээс дундын вариант байж болох юм. Хоёрдугаарт, үл хамаарах ажил албан тушаал хавсарч болохгүй гэж байна, Үүнд олон нийтийн байгууллага ямар нэгэн сонгуульт ажил орох уу гэж байна. Би орно гэж хэлнэ. Зөвхөн Парламентын доторх намын сонгуулийн асуудал энд хамаарахгүй.” хэмээн тайлбарлаж байжээ.

1.2. Парламентын гишүүний үүрэгт үл хамаарах ажил, албан тушаал хавсран ажиллах талаар Үндсэн хуульд оруулсан нэмэлт, өөрчлөлтийн тойм

1992 онд Үндсэн хуулиар “Улсын Их Хурлын гишүүн бүрэн эрхийнхээ хугацаанд улсын төсөөс цалин авна. Улсын Их Хурлын гишүүн нь хуулиар тогтоосон үүрэгт нь үл хамаарах ажил, албан тушаал хавсарч болохгүй” гэж заажээ. Энэхүү заалтын Ерөнхий сайд болон Засгийн газрын гишүүнд хамаарах эсэх нь 1996 онд Ардчилсан эвсэл засгийн эрх мэдлийг авсны дараахан УИХ-ын гишүүний албыг хавсрах нь Үндсэн хууль зөрчиж байгаа тухай нэхэмжлэлийг иргэн Д.Ламжав Үндсэн хуулийн цэцэд гаргаснаар нийтийн анхаарлын төвд орж ирсэн байна.

УИХ-ын гишүүн нэгэн зэрэг Засгийн газрын гишүүний үүргийг хавсрах эсэх. Засгийн газарт хэн орж ажиллах, ийнхүү ажиллахын тулд парламентын гишүүнээс чөлөөлөгдөх шаардлагатай эсэх нь олон жил маргаантай асуудал байсан юм.

Парламентын гишүүн Засгийн газарт орж ажиллахыг бусад хуулиар зохицуулах оролдлогыг 1992, 1993, 1998 онд хийсэн боловч үүнийг Цэц хүчингүй болгож байжээ.²⁸⁰

2000 оны нэмэлт, өөрчлөлтийн тухай. Үндсэн хуулийн цэцийн шийдвэр гарч парламентын гишүүн засгийн газрын гишүүний албан тушаалыг хавсран ажиллахыг хориглосон. Ийнхүү хатуу хориглосон тохиолдолд парламентад олонх болсон намын лидерүүд Засгийн газартаа орох боломж хязгаарлагдаж, парламентын олонх Засгийн газраа ойр ойрхон өөрчилж, бодлогын уялдаа, нэгдмэл байдал алдагдаж ирсэн нь 2000 онд Үндсэн хуульд өөрчлөлт оруулахад хүргэсэн нэг шалтгаан болсон гэж үздэг.

2000 онд Үндсэн хуулийн Хорин есдүгээр зүйлийн 1 дэх хэсэгт “Улсын Их Хурлын гишүүн нь Ерөнхий сайд, Засгийн газрын гишүүнээс бусад хуулиар тогтоосон үүрэгт нь үл хамаарах ажил, албан тушаал хавсарч болохгүй” гэж өөрчлөлт оруулснаар Засгийн газрын гишүүн ямар нэг хязгаарлалтгүйгээр УИХ-ын гишүүний үүргийг хавсран гүйцэтгэх боломжтой болсон.

Иргэд 1999, 2000 оны энэхүү нэмэлт, өөрчлөлтийн талаар Үндсэн хуулийн Цэцэд хандан маргаан үүсгэсэн, ба Цэц дунд суудлын хуралдаанаараа Үндсэн хуульд оруулсан нэмэлт, өөрчлөлтийг Үндсэн хууль зөрчсөн гэж дүгнэжээ. УИХ Үндсэн хуулийн цэцийн шийдвэрийг

²⁸⁰ 1992 онд Улсын Их Хурлын тухай хуулийг, 1993 онд Засгийн газрын тухай хуулийг батлахдаа Улсын Их Хурлын гишүүн Засгийн газрын гишүүний албан тушаалыг хавсран гүйцэтгэж болох агуулгатай заалтууд оруулсныг Үндсэн хуулийн Цэц 1996 онд, Монгол Улсын Их Хурлын гишүүний эрх зүйн байдлын тухай хуульд энэ асуудлыг тусгасныг 1998 онд Үндсэн хууль зөрчсөн гэсэн үндэслэлээр тус тус хүчингүй болгож байжээ. (Дүгнэлт: 01/1995 01.04. Дүгнэлт: 06/1996 07.17. Дүгнэлт: 09/1998.10.23)

хүлээж аваагүй, өөрчлөлтийг тэр чигээр нь дахин баталсан.²⁸¹

Үндсэн хуульд дээрх нэмэлт, өөрчлөлт орсноос хойших хугацаанд Засгийн газар хэд хэдэн удаа солигджээ. Эдгээр Засгийн газрын бүрэлдэхүүнд УИХ-ын гишүүд олноор орж, Засгийн газрын гишүүний албан тушаалыг хавсран гүйцэтгэсээр ирсэн юм. Үүнийг дараах хүснэгтээр харуулав.

Хүснэгт 2. УИХ-ын гишүүн Засгийн газрын гишүүний албан тушаалыг хавсран гүйцэтгэсэн байдал (1992-2018 он)²⁸²

Засгийн газар, Ерөнхий сайд/ажилласан хугацаа	ЗГ-ын гишүүдийн нийт тоо	УИХ-ын гишүүн сайдын тоо
П.Жасрай (1992.07.21-1996.07.19)	19	5
М.Энхсайхан (1996.07.19-1998.04.23)	10	0
Ц.Элбэгдорж (1998.04.23-1998.12.09)	10	0
Ж.Наранцацралт (1998.12.09-1999.07.22)	10	0
Р.Амаржаргал (1999.07.30-2000.07.26)	10	0
Н.Энхбаяр (2000.07.26-2004.08.20)	13	4
Ц.Элбэгдорж (2004.08.20-2006.01.13)	18	13
М.Энхболд (2006.01.25-2007.11.22)	17	15
С.Баяр (2007.11.22-2008.09.11)	16	8
С.Баяр (2008.09.11-2009.10.28)	15	11
Сү.Батболд (2009.10.29-2012.01.20-27)	15	12
Сү.Батболд (2012.01.20-2012.08.09)	14	9
Н.Алтанхуяг (2012.08.09-2014.11.05)	19	17
Ч.Сайханбилэг (2014.11.05-2015.09.08)	19	10
Ч.Сайханбилэг (2015.09.08-2016.07.21)	19	14
Ж.Эрдэнэбат (2016.07.21-2017.09.07)	16	8
У.Хүрэлсүх (2017.09.08-2021.01.27)	16	15

Монголын олон улс төрч, судлаачид энэхүү зохицуулалт нэлээд сөрөг үр дагавар авчирсан, тухайлбал, төрийн эрх мэдлийг хуваарилах зарчимд харшилсан, парламентын хууль батлах эрх болон парламентын хяналтыг сулруулсан гэж үздэг. Хэдийгээр манайтай адил төрийн удирдлагын хэлбэртэй улсад парламентын гишүүн нь засгийн газрын гишүүний үүргийг хавсрах нь ердийн үзэгдэл боловч ийм улс орнуудад парламент нь ихэвчлэн хоёр танхимтай, олон гишүүнтэй байдаг бөгөөд зөвхөн доод танхимын гишүүд нь Засгийн газрын гишүүний үүргийг хавсран гүйцэтгэдэг жишигтэй. Энэ нөхцөлд засгийн газрын гишүүний ажил давхар хашдаг парламентын гишүүд парламентын шийдвэрт нөлөөлөх жин бага байдаг учраас хууль тогтоох, гүйцэтгэх эрх мэдлийн хоорондын харилцан хяналт-тэнцлийн сөрөг нөлөө нь цөөн парламентын гишүүнтэй манай улсыг бодвол харьцангуй бага байдаг байна.

2000 оны нэмэлт, өөрчлөлт нь эрдэмтэн судлаачид болон олон нийтийн зүгээс ихээхэн шүүмжлэл дагуулж байсан учраас 2019 онд дахин нэмэлт, өөрчлөлт оруулсан. Энэхүү нэмэлт, өөрчлөлтийг хийхдээ иргэд, олон нийт, судлаачдын оролцоог сайн хангаж, Зөвлөлдөх санал

²⁸¹ Энэ нь тухайн үед Үндсэн хуулийн хямрал үүсгэж байсан юм. Харин 2001 оны Ерөнхийлөгчийн сонгуулиар МАХН (одоогийн МАН-аас нэр дэвшсэн Ерөнхийлөгч Багабанди дахин ялалт байгуулж улиран сонгогдсоны дараа Үндсэн хуулийн нэмэлт, өөрчлөлтийг хүлээн зөвшөөрсөн, түүнчлэн энэхүү нэмэлт, өөрчлөлтийн талаар иргэд Үндсэн хуулийн цэцэд хандсан боловч Цэц маргаан үүсгэхээс татгалзсанаар эдгээр нь хүчин төгөлдөр болсон юм.

²⁸² “Төрийн удирдлага” онол, арга зүйн сэтгүүл. 2018.III. Дугаар 4

асуулга, нээлттэй хэлэлцүүлэг, цахим санал асуулга зэргийг явуулж, бусад орны туршлагыг судлах зэргээр удаан хугацаанд ихээхэн нухацтай ажилласан.

2017 оны ажлын хэсгийн асуулга. 2016 оны 12 дугаар сарын 22-ны өдөр Ерөнхий сайд Ж.Эрдэнэбатын захирамжаар “Монгол Улсын Үндсэн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах эсэхийг судлах, санал, дүгнэлт боловсруулах эрдэмтэн судлаачдын ажлын хэсэг” байгуулагдсан. Ажлын хэсгийг доктор, профессор Ч.Энхбаатар ахалсан бөгөөд ажлын хэсэг нь нийт 3692 иргэнийг түүвэрлэн авч судалгаанд хамруулсан ба тэдгээрийг түүвэрлэхдээ Монгол Улсын сонгуулийн насанд хүрсэн нийт хүн амыг эх олонлог гэж үзэн, эх олонлогоос түүвэр олонлогийн хэмжээг тооцохдоо хүн амын нас, хүйсийн харьцааг түүвэр олонлогт пропорционал байхаар тооцсон байна.

Судалгаагаар УИХ-ын гишүүн Засгийн газрын гишүүн байхыг хэсэгчлэн буюу бүрэн хязгаарлах санал маш их гарсан. Мөн тус ажлын хэсгээс явуулсан судалгаанд хамрагдсан иргэд “Засгийн газрын гишүүн нэгэн зэрэг УИХ-ын гишүүн байх нь зөв үү” гэсэн асуултад дараах байдлаар хариулсан байна:

- 1817 хүн буюу 51.7 хувь нь “үндсээрээ буруу”;
- 686 хүн 20.0 хувь нь “ерөнхий чиг үүргийн яамдын сайдууд л УИХ-ын гишүүн байх нь зөв”;
- 589 хүн буюу 16.8 хувь нь “зөвхөн Ерөнхий сайд л УИХ-ын гишүүн байх нь зөв” гэж хариулсан байна.

Асуулгад хамрагдсан иргэдийн зөвхөн 3.9 хувь нь одоогийн зохицуулалтыг зөв гэж үзсэн байна.

2017 оны зөвлөлдөх санал асуулга.²⁸³ Дээрх ажлын хэсгийн судалгааны үр дүн болон бусад судалгаа, шинжилгээ, хэлэлцүүлгийн үр дүнд үндэслэн 2017 оны 4 дүгээр сард “Монгол Улсын Үндсэн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах асуудлаар зөвлөлдөх санал асуулгыг хоёр үе шаттай зохион байгуулсан. Санал асуулгад улсын хэмжээнд 1568 өрхийг газар зүйн байршлаар, санамсаргүйгээр сонгож, эхний санал асуулгад 1515 өрх оролцсон. Хоёр дахь шатны санал асуулгад 699 хүн оролцсон байна.

Зөвлөлдөх санал асуулгын 1 дүгээр сэдвийн 1.2 дахь дэд сэдэв нь “Засгийн газрын гишүүдийн гуравны нэгээс дээшгүй хувь нь УИХ-ын гишүүн байж болохоор хязгаарлах” асуудал байв.

Дээрх хоёр шатны зөвлөлдөх санал асуулгын үр дүнг нэгтгэн дүгнэсэн **Зөвлөлдөх зөвлөлийн зөвлөмжид** Засгийн газрын гишүүдийн гуравны нэгээс дээшгүй хувь нь УИХ-ын гишүүнээр давхар ажиллаж болохоор хязгаарлах шаардлагагүй гэж үзжээ.

Хүснэгт 3. Зөвлөлдөх санал асуулгаар гарсан санал (хувиар)

	Нэг дэх санал асуулга	Хоёр дахь санал асуулга
Засгийн газрын гишүүдийн гуравны нэг хүртэл хувь нь УИХ-ын гишүүнээр давхар ажиллаж болохоор хязгаарлах		
Дэмжсэн	37.4	34.2
Эсэргүүцсэн	52.5	53.4

²⁸³ Монгол Улсын Үндсэн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах асуудлаар явуулсан анхдугаар зөвлөлдөх санал асуулгын дүнгийн тайлан, МУУСХ, 2017 он

Өөрөөр хэлбэл, Засгийн газрын гишүүн УИХ-ын гишүүнээр давхар ажиллахыг дэмжээгүй байна. Эхний судалгаагаар оролцогчдын 52.5 хувь нь, хоёр дахь судалгаагаар 53.4 хувь нь 0-4 оноог сонгосон байна. Энэ нь дундаж утгад ойрхон байгаа учраас зөвлөлдөх санал асуулгын 2 дахь шатны чанарын судалгаа болон бусад холбогдох судалгааны мэдээллээр тодруулсны үндсэн дээр Үндсэн хуулийн нэмэлт, өөрчлөлтийн төсөлд оновчтой болгож тусгах эсэхийг авч үзвэл зохилтой гэжээ.

Монгол Улсын Үндсэн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах асуудлаар ард түмний бүрэн эрхт байдал, оролцоог хангах тухай” УИХ-ын 2017 оны 39 дүгээр тогтоол.²⁸⁴

Монгол Улсын Үндсэн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах төслийг 2017 оны 05 дугаар сарын 25-ны өдөр УИХ-ын даргад өргөн барьсан. Энэхүү төслийг ард нийтээр хэлэлцүүлэх нь зүйтэй гэж үзэж УИХ-ын 39 дүгээр тогтоолыг баталсан. Төслийг олон нийтээр хэлэлцүүлэхдээ 21 аймаг, 9 дүүрэгт 14 хоногийн хугацаанд 65 удаагийн хэлэлцүүлгийг зохион байгуулжээ.

Хэлэлцүүлгээр Ерөнхий сайд болон Засгийн газрын нийт гишүүний гуравны нэг нь УИХ-ын гишүүн байж болохоор хязгаарлах гэсэн асуултад нийт 270672 хүн санал өгснөөс:

- дэмжсэн - 163953 буюу 60.5 хувь;
- дэмжээгүй - 102311 буюу 37.8 хувь;
- өөр саналтай - 4408 буюу 1.7 хувь байсан байна.

2019 оны нэмэлт, өөрчлөлтийн тухай. Уг нэмэлт, өөрчлөлтөөр 1992 оны Үндсэн хуулийн төрийн эрх мэдлийг хуваарилах, хяналт тэнцлийг хангах агуулгыг сэргээж, УИХ-ын гишүүн Засгийн газрын гишүүн байх боломжийг хязгаарлах шаардлагатай байгааг эш үндэс болгон, Үндсэн хуулийн 39 дүгээр зүйлийн 39.1 дэх хэсэгт өөрчлөлт оруулжээ.

2019 оны 06 дугаар сарын 06-ны өдөр Монгол Улсын Үндсэн хуульд оруулах нэмэлт, өөрчлөлтийн төслийг УИХ-ын гишүүн, ажлын хэсгийн ахлагч Д.Лүндээжанцан УИХ-д өргөн барьсан.

1992 оны Үндсэн хуулийн заалт	2019 оны нэмэлт, өөрчлөлтийн заалт
§39.1. Засгийн газар Ерөнхий сайд, гишүүдээс бүрдэнэ.	§39.1. Засгийн газар Ерөнхий сайд, гишүүдээс бүрдэнэ. Ерөнхий сайд болон Засгийн газрын дөрвөөс илүүгүй гишүүн Улсын Их Хурлын гишүүний албан тушаалыг хавсарч болно.

Манай улсын хувьд УИХ-ын гишүүн нь Засгийн газрын гишүүний албан тушаалыг хавсран ажиллахад аливаа хязгаар тогтоогоогүй нь онолын хувьд ч, туулж ирсэн туршлагаасаа үзсэн ч сөрөг үр дагавар нь давамгайлж, олон нийтийн шүүмжлэлийг дагуулсаар байсан тул уг хоёр албан тушаалыг хавсарч болох тодорхой хязгаарыг Үндсэн хуулиар тогтоож өгчээ.

УИХ-ын гишүүн Засгийн газрын гишүүнээс өөр ажил, албан тушаал эрхлэх боломжийн тухай. Манай улсын хувьд УИХ-ын гишүүний хавсран гүйцэтгэж болох ажил, албан тушаалыг хуулиар зөвшөөрөх байдлаар тогтоож, хуулиар зөвшөөрсөн эдгээр ажил, албан тушаалаас бусад ажил, албан тушаалыг хориглосон байдаг. Харин сонгуульд нэр дэвшихийг хориглосон хатуу зохицуулалт байхгүй юм.²⁸⁵

Монгол Улсын Их Хурлын тухай хуулийн 36 дугаар зүйлийн 36.1 дэх хэсэгт УИХ-ын гишүүн бүрэн эрхийнхээ хугацаанд:

- Ерөнхий сайд, Засгийн газрын гишүүн;
- улс төрийн намын сонгуульт албан тушаал;

²⁸⁴ Монгол Улсын Их Хурлын түүхэн товчоон, УИХТГ, 2020 он, 89 дэх тал

²⁸⁵ Монгол Улсын Үндсэн хуульд оруулах нэмэлт, өөрчлөлтийн төслийн тайлбар, УБ., 2017 он.

- төрийн бус байгууллагын сонгуульт албан тушаал;
- багшлах болон эрдэм шинжилгээний ажил, албан тушаал хавсран гүйцэтгэх эрхтэй гэж заажээ. Үүнд зааснаас бусад ажил, албан тушаалыг хориглоно.

Үндсэн хуулийн цэцийн холбогдох дүгнэлтүүд. Үндсэн хуулийн цэц нь Үндсэн хуулийн 66 дугаар зүйлийн 66.2.1 дэх заалтын дагуу УИХ-ын гишүүн Үндсэн хууль зөрчсөн гэж үзсэн үндэслэлээр, мөн зүйлийн 66.2.4 дэх заалтын дагуу УИХ-ын гишүүнийг эгүүлэн татах үндэслэл байгаа эсэх талаар УИХ-д дүгнэлт гаргаж болно.

- *УИХ-ын гишүүн Засгийн газрын гишүүнээс өөр ажил, албан тушаал эрхлэх асуудлаар*

УИХ-ын гишүүн өөрийн үүрэгт үл хамаарах ажил, үүрэг гүйцэтгэснээр Үндсэн хуулийн 29 дүгээр зүйл зөрчсөн эсэх маргааныг 3 удаа үүсгэжээ.

УИХ-ын гишүүн Ц.Төрмандах, С.Зориг (хоёр удаа), Д.Ганболд, Ц.Элбэгдорж нар Үндсэн хууль зөрчсөн эсэх маргааныг шийдвэрлэж²⁸⁶, Ц.Төрмандах нь 1993 онд телевизийн нэвтрүүлэг бэлтгэх, солилцох, баримтат кино хийх, худалдах үйл ажиллагаа бүхий бүрэн бус хариуцлагатай "Монголын чөлөөт телевиз-1" компани байгуулан ажиллаж ирсэн, С.Зориг нь Стратеги судалгааны төвийг үүсгэн байгуулж, удирдахдаа аж ахуйн үйл ажиллагаа зэрэгцүүлэн явуулж байсан нь УИХ-ын гишүүний үүрэгт ажилтай ямар нэг хамааралгүй атал эдгээр УИХ-ын гишүүд Үндсэн хууль зөрчсөн гэсэн дүгнэлт гаргаж байв.²⁸⁷

- *УИХ-ын гишүүн Засгийн газрын гишүүнээр хавсран ажиллах эсэх асуудлаар*

Үндсэн хуулийн цэц нь УИХ-ын гишүүн Засгийн газрын гишүүнээр хавсран ажиллах эсэх асуудлаар гарсан маргаантай холбоотой хэд хэдэн удаа (1996, 1998, 2000 онуудад) дүгнэлт гаргасан.

УИХ-ын гишүүн Засгийн газрын гишүүний албыг хавсрах нь Үндсэн хууль зөрчиж байгаа тухай нэхэмжлэлийг анх иргэн Д.Ламжав Үндсэн хуулийн цэцэд гаргасан байдаг. Цэц 1996 оны 07 дугаар сарын 17-нд Д.Ламжавын өргөдлийг хүлээн авч дүгнэлт гаргасныг УИХ 07 дугаар сарын 30-нд хүлээн зөвшөөрөхөөс татгалзав. Мөн оны 09 дүгээр сарын 07-нд Үндсэн хуулийн цэцийн их суудлын хуралдаанаас УИХ-ын гишүүн Засгийн газрын гишүүний үүргийг давхар хашиж болохгүй гэсэн өмнөх дүгнэлтээ тогтоолоор баталгаажуулжээ.

Парламентын гишүүн Засгийн газарт орж ажиллахыг бусад хуулиар зохицуулах оролдлогыг 1992, 1993, 1998 онд хийсэн боловч үүнийг Цэц хүчингүй болгож байжээ. *Тухайлбал*, 1992 онд Улсын Их Хурлын тухай хуулийг, 1993 онд Засгийн газрын тухай хуулийг батлахдаа УИХ-ын гишүүн Засгийн газрын гишүүний албан тушаалыг хавсран гүйцэтгэж болох агуулгатай заалтууд оруулсныг Үндсэн хуулийн Цэц **1996** онд, мөн Улсын Их Хурлын гишүүний эрх зүйн байдлын тухай хуульд энэ асуудлыг тусгасныг **1998** онд Үндсэн хууль зөрчсөн үндэслэлээр тус тус хүчингүй болгосон байна.²⁸⁸ (Дэлгэрэнгүйг хүснэгтээс үзнэ үү)

²⁸⁶ Монгол Улсын Их Хурлын гишүүн Ц.Төрмандах Үндсэн хуулийн холбогдох заалт зөрчсөн эсэх тухай Үндсэн хуулийн цэцийн дүгнэлт, 1994.01.12, 03, Дугаар 03.

Монгол Улсын Их Хурлын гишүүн Ц.Элбэгдорж, Д.Ганболд, С.Зориг нар Үндсэн хууль зөрчсөн эсэх тухай Үндсэн хуулийн цэцийн дүгнэлт, 1994.02.23, Дугаар 04.

Монгол Улсын Их Хурлын гишүүн С.Зориг Үндсэн хууль зөрчсөн эсэх тухай Үндсэн хуулийн цэцийн дүгнэлт, 1994.06.15, Дугаар 06.

²⁸⁷ Монгол Улсын Их Хурлын гишүүн Ц.Төрмандах Үндсэн хуулийн холбогдох заалт зөрчсөн эсэх тухай Монгол Улсын Үндсэн хуулийн цэцийн дүгнэлт, 1994.01.12, Дугаар 03.

Монгол Улсын Их Хурлын гишүүн С.Зориг Үндсэн хууль зөрчсөн эсэх тухай Үндсэн хуулийн цэцийн дүгнэлт, 1994.06.15, Дугаар 06.

²⁸⁸ Монгол Улсын Их Хурлын тухай хуулийн зарим заалт Үндсэн хууль зөрчсөн тухай Үндсэн хуулийн цэцийн дүгнэлт, 1995.01.04, Дугаар 01.

Монгол Улсын Их Хурлын тухай хуулийн 22 дугаар зүйлийн 1 дүгээр заалтыг зөрчсөн тухай Үндсэн хуулийн цэцийн дүгнэлт, 1996.07.17, Дугаар 06. УИХ-ын гишүүний эрх зүйн байдлын тухай хуулийн холбогдох заалт, түүнийг үндэслэн гарсан УИХ-ын тогтоолууд

Улмаар Иргэн С.Нарангэрэлээс 1999 оны 12 дугаар сарын 31-нд Үндсэн хуулийн цэцэд гаргасан өргөдлийн дагуу УИХ-аас 1999 оны 12 дугаар сарын 24-ний өдөр баталсан Монгол Улсын Үндсэн хуульд оруулсан нэмэлт, өөрчлөлтийг бүхэлд нь хүчингүй болгосон дүгнэлт гаргасан ч 2000 онд УИХ-аас түүнийг дахин хэвээр нь баталжээ. Энэхүү нэмэлт, өөрчлөлтийн талаар иргэд Үндсэн хуулийн цэцэд хандсан боловч Цэц маргаан үүсгэхээс татгалзсан байна.

UIH.MN
СУДАЛГААНЫ САН

Хүснэгт 4. Улсын Их Хурлын гишүүн Засгийн газрын гишүүнээр хавсран ажиллах эсэхтэй холбоотой Үндсэн хуулийн цэцийн дүгнэлтүүд

Үндсэн хуулийн цэцийн дүгнэлт	
Үндсэн хуулийн цэцийн дүгнэлт	
1996.07.17, Дугаар 06 Монгол Улсын Их Хурлын тухай хуулийн 22 дугаар зүйлийн 1 дүгээр заалт Монгол Улсын Үндсэн хуулийн 29 дүгээр зүйлийн 1 дэх заалтыг зөрчсөн эсэх тухай маргааны талаар ²⁸⁹	ҮНДЭСЛЭЛ: Улсын Их Хурал, түүний гишүүний үүргийг Монгол Улсын Үндсэн хуулийн 3 дугаар бүлгийн 20, 23, 25, 29 дүгээр зүйлүүдэд тодорхой заажээ. Засгийн газрын гишүүний албан тушаал нь Үндсэн хуулийн 29 дүгээр зүйлийн 1-д байгаа "... хуулиар тогтоосон үүрэгт нь үл хамаарах бусад ажил, албан тушаал" гэсэн ойлголтод хамаарахгүй болох нь хуралдааны явцад цугларсан нотлох баримтуудаар батлагдаж байна. Эдгээрээс үзэхэд Улсын Их Хурлын тухай хуулийн 22 дугаар зүйлийн 1, 2, 3 дахь заалтууд Монгол Улсын Үндсэн хуулийн 29 дүгээр зүйлийн 1 дэх заалтыг зөрчиж байна гэсэн иргэн Д.Ламжавын гомдлыг хангах үндэслэлтэй байна. ДүГНЭЛТ: Улсын Их Хурлын тухай хуулийн 22 дугаар зүйлийн 1, 2, 3 дахь хэсгийн: 1/ Улсын Их Хурлын гишүүн Засгийн газрын гишүүнээр томилогдвол гишүүнийхээ бүрэн эрхийг хэвээр хадгална. Засгийн газрын бүрэлдэхүүнд байх Улсын Их Хурлын гишүүдийн тоо Засгийн газрын нийт гишүүний гуравны нэгээс хэтрч болохгүй. 2/ Энэ зүйлийн 1 дэх хэсэгт дурдсан Улсын Их Хурлын гишүүн Улсын Их Хурлын байнгын болон бусад хорооны даргаар сонгогдож болохгүй бөгөөд Засгийн газарт итгэл хүлээлгэх, түүнийг огцруулах, өөрийг нь Засгийн газрын гишүүнээр томилох зэрэг өөртэй нь шууд холбогдсон асуудлаар санал хураахад таслах эрх эдлэхгүй. 3/ Улсын Их Хурлын гишүүн Засгийн газрын бүрэлдэхүүнд орвол энэ хоёр албан тушаалын цалин, хангамжийн аль нэгийг нь сонгох эрхтэй. Түүний ажлын цагийг зохицуулах журмыг Улсын Их Хурлын дарга Ерөнхий сайдтай зөвшилцөн захирамжаараа тогтооно" гэсэн заалтууд нь Үндсэн хуулийн 29 дүгээр зүйлийн 1 дэх хэсгийн "Улсын Их Хурлын гишүүн нь хуулиар тогтоосон үүрэгт нь үл хамаарах бусад ажил, албан тушаал хавсарч болохгүй" гэсэн заалтыг зөрчиж байна.
1998.10.23, Дугаар 09 УИХ-ын гишүүний эрх зүйн байдлын тухай хуулийн холбогдох заалт, түүнийг үндэслэн гарсан УИХ-ын тогтоолууд Үндсэн хуулийн 29 дүгээр зүйлийн нэг дэх заалтыг зөрчсөн	ҮНДЭСЛЭЛ: Иргэн Д.Ламжаваас гаргасан Монгол Улсын Их Хурлын гишүүний эрх зүйн байдлын тухай хуулийн нэг дэх хэсэг, 8 дугаар зүйлийн холбогдох хэсэг, заалтууд болон УИХ-ын бусад холбогдох тогтоолууд Үндсэн хуулийн 29 дүгээр зүйлийн 1 дэх заалтыг зөрчсөн гэж үзсэн нь хууль зүйн үндэслэлгүй юм" гэжээ. ДүГНЭЛТ: 1. Монгол Улсын Засгийн газрын гишүүний албан тушаал, түүний үүргийг Улсын Их Хурлын гишүүний үүрэгт хамааруулан үзэх хууль зүйн үндэслэл Монгол Улсын Үндсэн хуулиар тогтоогдохгүй байна. 2. УИХ-ын гишүүний үүрэгт Засгийн газрын гишүүний албан тушаалыг хавсарч болохоор хуульчилсан нь Монгол Улсын Үндсэн хуулийн утга агуулгатай зөрчилдсөн байна.

²⁸⁹ <https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=1114>

<p>эсэх тухай малаар²⁹⁰</p>	<p>3.УИХ-ын гишүүний эрх зүйн байдлын тухай хуулийн 6 дугаар зүйлийн 1, 8 дугаар зүйлийн холбогдох заалтуудыг хэрэгжүүлэх талаар гаргасан УИХ-ын тогтоолууд нь уг хуулийн заалт хүчинтэй эсэхээс шууд хамаарах тул тухайн тогтоолуудын талаар тусгайлан дүгнэлт гаргах шаардлагагүй гэж үзэв.</p> <p>Монгол Улсын Үндсэн хуулийн 66 дугаар зүйл, Үндсэн хуулийн Цэцийн 8 дугаар зүйлийн 2 дахь хэсгийн 11 дэх "Ерөнхий сайд, Засгийн газрын гишүүнээр томилогдвол хавсран ажиллах", мөн зүйлийн 3 дахь хэсгийн "УИХ-ын гишүүн Монгол Улсын Ерөнхий сайд, Засгийн газрын гишүүний үүргийг хавсран гүйцэтгэж болно" гэсэн заалтууд ба 6 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсэгт байгаа "Улсын Их Хурлын гишүүний хуулиар тогтоосон үүрэгт Ерөнхий сайд, Засгийн газрын гишүүнээр томилогдох" гэсэн заалтууд Монгол Улсын Үндсэн хуулийн 29 дүгээр зүйлийн 1 дэх хэсгийн "хуулиар тогтоосон үүрэгт нь ул хамаарах бусад ажил албан тушаал хавсарч болохгүй" гэсэн заалтыг зөрчсөн байна.</p>
<p>1998.11.24, Дугаар 02</p> <p>УИХ-ын гишүүний эрх зүйн байдлын тухай хуулийн зарим заалт Үндсэн хуулийн 29 дүгээр зүйлийн 1 дэх заалтыг зөрчсөн тухай /тогтоол/</p>	<p>ҮНДЭСЛЭЛ:</p> <p>1.УИХ гишүүнийхээ үүргийг хуульчлан тогтоох эрхтэй боловч энэхүү эрх нь Үндсэн хуулийн зарчим, зүйл, агуулгаар хязгаарлагдах ёстойг үл харгалзан Улсын Их Хурлын гишүүний эрх зүйн байдлын тухай хуульд нэмэлт өөрчлөлт оруулсан байна.</p> <p>2.УИХ-ын гишүүн Ерөнхий сайд, Засгийн газрын гишүүний албан тушаалыг хавсран ажиллаж болох тухай УИХ-ын гишүүний эрх зүйн байдлын тухай хуульд оруулсан нэмэлт, өөрчлөлт нь хууль тогтоох, гүйцэтгэх эрх мэдлийн ялгаа зааг, харилцан бие биедээ хяналт тавих Монгол Улсын Үндсэн хуулийн үзэл баримтлалын агуулгатай зөрчилдөж байна.</p> <p>3.Иргэн Д.Ламжавын өргөдөл дурдсан Улсын Их Хурлын тогтоолууд нь УИХ-ын гишүүний эрх зүйн байдлын тухай хуулийн холбогдох заалтууд хүчинтэй эсэхээс шууд хамаарах тул хамтатган эцэслэн шийдвэрлэх шаардлагагүй байна.</p> <p>ДҮГНЭЛТ:</p> <p>1.Монгол Улсын Их Хурлын гишүүний эрх зүйн байдлын тухай хуулийн 8 дугаар зүйлийн 2 дахь хэсгийн 11 дэх заалт "Ерөнхий сайд, Засгийн газрын гишүүнээр томилогдвол хавсран ажиллах", мөн зүйлийн 3 дахь хэсгийн "УИХ-ын гишүүн Монгол Улсын Ерөнхий сайд, Засгийн газрын гишүүний үүргийг хавсран гүйцэтгэж болно", 6 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсгийн "Улсын Их Хурлын гишүүн Монгол Улсын Ерөнхий сайд, Засгийн газрын гишүүнээр томилогдох" гэсэн заалтуудыг тус тус хүчингүй болгосугай.</p>
<p>2000.03.15, Дугаар 03</p> <p>Үндсэн хуульд оруулсан нэмэлт, өөрчлөлт нь Үндсэн хууль зөрчсөн эсэх тухай маргааны талаар²⁹¹</p>	<p>ҮНДЭСЛЭЛ: 1.Монгол Улсын Их Хурал 1999 оны 12 дугаар сарын 24-нд Монгол Улсын Үндсэн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулахдаа Монгол Улсын Их Хурлын тухай хууль, Монгол Улсын Их Хурлын хуралдааны дэгийн тухай хууль, Хууль, Улсын Их Хурлын бусад шийдвэрийн төсөл боловсруулах, өргөн мэдүүлэх журмын тухай хуулийн холбогдох заалтуудыг зөрчсөн нь Үндсэн хуулийн нэгдүгээр зүйлийн 2; далдугаар зүйлийн 1 дэх заалтад нийцээгүй байна.</p> <p>2.Улсын Их Хурал Үндсэн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулахдаа Үндсэн хуулийн жаран наймдугаар зүйлийн 1 дэх заалтыг хэрэгжүүлэх боломжийг Үндсэн хуулийн Цэцэд олгоогүй байна.</p> <p>3.Эдгээрээс үзэхэд Улсын Их Хурлаас баталсан Үндсэн хуулийн нэмэлт, өөрчлөлт нь Үндсэн хуулийн 1 дүгээр зүйлийн 2; 68 дугаар зүйлийн 1; 70 дугаар зүйлийн 1 дэх заалтыг зөрчиж байна гэсэн иргэн С.Нарангэрэл, Н.Хайдав, Н.Баасанжав, Д.Чулуунжав, Н.Отгон, О.Жамбалдорж нарын гомдлыг хангах үндэслэлтэй байна.</p>

²⁹⁰ <https://legalinfo.mn/mn/detail?lawid=1086>

²⁹¹ <https://legalinfo.mn/mn/detail?>

ДҮГНЭЛТ:

1.Монгол Улсын Их Хурлаас 1999 оны 12 дугаар сарын 24-ний өдөр баталсан “Монгол Улсын Үндсэн хуульд оруулсан нэмэлт, өөрчлөлт” нь Монгол Улсын Үндсэн хуулийн нэгдүгээр зүйлийн 2-т заасан “Ардчилсан ёс, шударга ёс, эрх чөлөө, тэгш байдал, үндэсний эв нэгдлийг хангах, хууль дээдлэх нь төрийн үйл ажиллагааны үндсэн зарчим мөн”, жаран наймдугаар зүйлийн 1-д заасан “Үндсэн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах санаачилгыг хууль санаачлах эрх бүхий байгууллага, албан тушаалтан гаргах бөгөөд саналыг Үндсэн хуулийн Цэц Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлж болно”, далдугаар зүйлийн 1 дэх хэсгийн “Үндсэн хуульд хууль, зарлиг, төрийн байгууллагын бусад шийдвэр нийт байгууллага, иргэний үйл ажиллагаа бүрнээ нийцсэн байвал зохино” гэсэн заалтуудыг тус тус зөрчсөн байна.

2.Үндсэн хуулийн нэгдүгээр зүйлийн 2, жаран наймдугаар зүйлийн 1, далдугаар зүйлийн 1 дэх хэсгээс бусад зүйл, заалтын талаар иргэдээс гаргасан гомдлын шаардлагыг хэрэгсэхгүй болгосугай.

2. ОЛОН УЛСЫН ТУРШЛАГА

2.1. Парламентын гишүүний үүрэгт үл хамаарах ажил, үүргийн тухай ойлголт

Хууль тогтоох үүрэг нь парламентын гишүүний үндсэн үүрэг мөн тул уг үүрэгт үл хамаарах аливаа цалинтай, цалингүй ажил, үүргийг хавсран гүйцэтгэхийг хориглох нь парламентад ёсны нэг үндсэн зарчим байдаг. Үүнийг олон улсад "албан тушаал үл нийцэх зарчим" гэж томъёолдог (оросоор "несовместимость Должностей": англиар "incompatibility of positions/posts"). Парламентын гишүүний ажил үүрэгтэй холбоотой ийм хязгаарлалтыг дэлхийн ихэнх улс үндсэн хуулиараа тогтоосон байдаг.²⁹²

Парламентын гишүүн Үндсэн хуулиар өөрт олгогдсон бүрэн эрхээс гадуур ажил, албан тушаал хавсрах эсэх тухай асуудал нь төрийн эрх мэдлийн хуваарилалт, түүний мөн чанартай холбоотой асуудал юм. Зарчмын хувьд:

- төрийн эрх мэдлийн хуваарилалтын тэнцвэртэй байдлыг хангах;
- төрийн засаглалын хууль ёсны зөвшөөрөгдсөн байдлыг баталгаажуулах,
- парламентын гишүүний эрх зүйн байдлыг тодорхойлох,
- ашиг сонирхлын зөрчлөөс ангид байлгах;
- парламентын үр нөлөөг хангахтай холбоотой юм.

Онолын хувьд төрийн эрх мэдлийн хуваарилалтыг төрийн байгуулалт, чиг үүрэг, хүний нөөцийн гэсэн үндсэн гурван түвшинд авч үздэг. Тиймээс парламентын гишүүний төлөөлөх, хууль тогтоох, хянан шалгах чиг үүрэгт харшлах, сөргөөр нөлөөлөх ажил, албан тушаалыг хавсарч үл болох албан тушаал гэж тогтоон хориглосон байдаг. Өөрөөр хэлбэл, хуульд заасан бүрэн эрхээ хэрэгжүүлэхэд нь аливаа байдлаар саад учруулахуйц, цаашлаад төрийн эрх мэдлийн хуваарилалтын зарчим, эрх мэдлийн салаа мөчир хоорондын чиг үүрэг, үйл ажиллагааны тэнцлийг алдагдуулахуйц ажил, албан тушаалыг хуулиар хориглодог учиртай.²⁹³

Парламентын гишүүнд Үндсэн хуулиар олгосон бүрэн эрхээс гадуур, хуулиар тогтоосон үүрэгт нь үл хамаарах ажил, албан тушаалыг:

- парламентын гишүүний сонгогдож болохгүй албан тушаал;
- парламентын гишүүний хавсарч үл болох ажил, албан тушаал гэж зааглан тодорхойлсон байдаг.

"Сонгогдож болохгүй" гэсэн ойлголт нь хууль зүйн хувьд парламентын гишүүн байж болохгүй гэсэн утгатай гэжээ. Тухайлбал, Вестминстерийн загварын орнуудад төрийн албан хаагчид болон улсын төсвөөс цалин хөлс авч ажиллаж буй хүмүүс парламентад сонгогдож болохгүй байхаар тогтоосон байдаг.

Харин "хавсарч үл болох" албан тушаал гэсэн ойлголт парламентад сонгогдсон гишүүн өмнөх ба шинэ албан тушаал хоёрын аль нэгийг нь сонгох утгыг илэрхийлдэг гэж үздэг.

Хуулиар тогтоосон үүрэгт үл хамаарах ажил, албан тушаал хавсран гүйцэтгэхийг хориглох зарчим нь төрийн эрх мэдлийг хуваарилах зарчмаас үүдэлтэй бөгөөд энэхүү журмыг хэрэглэсний ач холбогдол нь нэгдүгээрт, засгийн газраас хараат хүмүүс парламентад орох боломжийг хаах, хоёрдугаарт, парламентын гишүүд аливаа бизнесийн ашиг сонирхол, эдийн

²⁹² Доктор, профессор Ч.Энхбаатар, "Парламентын гишүүний үүрэг бусад ажил, үүрэгтэй үл нийцэх зарчмын ойлголт, Үндсэн хуулийн эрх зүйн зохицуулалт", Төрийн удирдлага 2018 (III) дугаар 04.

²⁹³ Монгол Улсын Үндсэн хуульд оруулах нэмэлт, өөрчлөлтийн төслийн тайлбар, 2017 он

засгийн бүлэглэлийн нөлөөллөөс хамгаалагдсан байх нөхцөлийг бүрдүүлэх, гуравдугаарт, парламентын гишүүдийг аливаа ашиг хөөх, бусдын эрх ашигт үйлчлэх, албан тушаалын эрх мэдлээ хэтрүүлэх, урвуулан ашиглах зэрэг зохисгүй үйлдэл хийхээс сэргийлэхэд оршино.

2.2. Парламентын гишүүний үүрэгт үл хамаарах өөр бусад албан тушаал хавсрах эсэх

Улс орон бүр парламентын гишүүний үүрэгтэй үл нийцэх ажил үүргийг өөр өөрөөр тогтоосон байдаг. Зарим тохиолдолд төрийн алба хааж буй хэн боловч парламентын гишүүн байхыг хориглодог бол хязгаарлалтад хамрагдах албан тушаалтны жагсаалтыг хуулиар тодорхойлдог. Иймд тодорхой албан тушаал эрхэлж буй хүн бүх нийтийн сонгуульд өрсөлдөхөөр зориг шулуудсан бол зарим оронд сонгуулиас өмнө, зарим оронд парламентын гишүүнээр сонгогдсоныхоо дараа уг албан тушаалаа орхих, эсхүл парламентын суудлаас татгалзах эсэхээ шийдэх ёстой. Зарим тохиолдолд төрийн албан хаагч парламентад сонгогдсоноор хуучин албан тушаалаа хадгалах боловч гишүүн байх хугацаандаа тухайн албан тушаалын үүрэг гүйцэтгэхээс түдгэлзэнэ.

Харин судалгаа шинжилгээ, багшлах ажил эрхлэх болон төрийн болон хувийн ашиг сонирхлын зөрчилгүй олон нийтийн ажилд оролцохыг нийтлэг зөвшөөрдөг байна.

Улсуудын практикийг тоймлон авч үзвэл төрийн дээд албан тушаалд байх нь аливаа төрийн бусад албан тушаалтай үл нийцнэ гэсэн үзэл баримтлал давамгайлж байна. Тухайлбал, Герман, Латви, Унгар, Итали зэрэг нэлээд улсад ерөнхийлөгч нь парламентын гишүүн байхыг үндсэн хуулиараа хориглосон бол Орос болон Франц улс энэ асуудлыг нээлттэй орхисон байдаг. Гэхдээ Франц улсад үндсэн хуулийг хэрэгжүүлэх явцад тухайн нэр дэвшигч улсын ерөнхийлөгчөөр сонгогдмогц парламентын гишүүний үүргээ зогсоодог практик жишгийг тогтоожээ.²⁹⁴

Төрийн эрх мэдлийг хуваарилах үзэл баримтлалын дагуу төрийн захиргааны болон бусад албан тушаал хавсрахыг парламентын гишүүдэд шууд хориглох нь зонхилж байна. Тухайлбал, депутат засгийн газраас цалинжихыг Науру, Балба, Пакистан, Панам, Филиппин, Сингапур, Тайланд, хараат бус агентлагийн захирлын тушаал хашихыг Косово, төрийн захиргааны өндөр албан тушаалд ажиллахыг Албани, Тайвань төрийн албан хаагч байхыг Польш, Серби, Төрийн Зөвлөлийн гишүүний алба хашихыг Нидерланд, Радио, телевизийн Үндэсний хорооны гишүүнээр сонгогдохыг Польш, Төв банкны захирлаар томилогдохыг Чили улс тус тус хоригложээ.

Мөн Испани, Ангол, Албани, Польш, Словак, Унгар зэрэг улсад парламентын гишүүний албан тушаал үл нийцэх зарчим прокуроруудад, Италид мөрдөн байцаагч нарт, Нидерланд, Словак, Унгар, Испанид омбудсман (иргэний эрхийг хамгаалагч)-д хамаарна. Францын Үндсэн хуулийн зөвлөлийн гишүүд ч ийм хязгаарлалтад хамрагддаг байна.

Зарим орны хууль тогтоомжоор зэвсэгт хүчинд алба хааж буй хүмүүс парламентын гишүүнээр сонгогдох эрхгүй. Ийм хязгаарлалт аюулаас хамгаалах байгууллагын ажилтнууд (Испани, Грек, Албани, Косово, Того зэрэг улс), цагдаа нар (Албани, Грек, Испани, Польш, Итали, Сьерра Леон, Унгар), сонгуулийн хорооны гишүүд (Испани, Ангол), дипломатч (Албани Норвег), Ерөнхий аудитор, Тооцооны хорооны гишүүдэд (Барбадос, Гайана, Нидерланд, Польш, Унгар) бас хамаарна. Мөн санваартныг парламентын гишүүнээр сонгохгүй байх журам олон оронд үйлчилдэг²⁹⁵ байна.

²⁹⁴ Энэ журмыг анх ерөнхийлөгч М.Помпиду хэрэглэсэн байдаг.

²⁹⁵ Кипр (70-р зүйл), Израил (7 р зүйл), Мьянмар (121а), Сент-Люсия (26, 32-р зүйл), Сент Винсент ба Гренадин 26-р зүйл), Норвег (103-р зүйл).

Бусад улсын Үндсэн хуульд сонгуультны арилжаа наймааны идэвхийг хязгаарласан заалтууд байдаг. Тухайлбал, Киргизийн Үндсэн хуулиар парламентын (Жогорку Кенеш) гишүүдэд хувиараа хөдөлмөр эрхлэх, бизнесийн байгууллагын удирдах алба болон хяналтын зөвлөлийн ажлыг хавсран гүйцэтгэхийг хоригложээ (Т2.2 дугаар зүйл). Гамбийн Үндсэн хуульд зааснаар, радио, телевиз, сонин хэвлэлийг эзэмшдэг хүнийг парламентын гишүүнээр сонгохыг хориглоно (90 дүгээр зүйл).

Сонирхлын зөрчил гэсэн ойлголт сүүлийн үед батлагдаж байгаа Үндсэн хуулиудад нэлээд өргөн тусгагдсан байдаг. (Серби, Унгарын Үндсэн хууль зэрэг). Тухайлбал, Серби улсын Үндсэн хуульд зааснаар хуульд заасны дагуу ашиг сонирхлын зөрчил бүхий бусад үйл ажиллагаа явуулахыг хориглоно" (102 дугаар зүйл) гэжээ.

Парламентын гишүүдийг засгийн газраас явуулж буй ажиллагаатай хутгалдахыг сонирхлын зөрчлийн илрэл гэж үзэж хязгаарлах нь түгээмэл байдаг. Тухайлбал, Грек улсын Үндсэн хуулиар (57 дугаар зүйл) төрийн дэмжлэг хүлээсэн, эсхүл төрийн байгууллагаас хөрөнгө оруулалт хийгдэж байгаа байгууллагын удирдлагад парламентын гишүүн ажиллахыг хориглосон байдаг. Франц улсад сонгуулийн тухай хуулийн дагуу парламентын гишүүний мандат нь төрийн дэмжлэг хүлээсэн буюу нийтийн үйлдвэрүүд, хадгаламж зээлийн хоршоод, барилгын зориулалтаар газар худалддаг байгууллагын удирдлагад ажиллахтай үл нийцнэ. Түүнчлэн парламентын гишүүд тендерт оролцохыг үл зөвшөөрөх, төрийн өмчийг худалдан авах, түрээслэхийг хориглох зэрэг олон хязгаарлалтыг тогтоосон байдаг.

Албан тушаал үл нийцэх журмыг шинжлэхдээ парламентын гишүүний албан тушаал засгийн газрын гишүүнийхтэй нийцэх эсэх асуудлыг тусад нь авч үзэх нь зүйтэй. Учир нь парламентч нэгэн зэрэг сайд байж болох асуудлыг улс орнууд харилцан адилгүй зохицуулдаг.

2.3. Парламентын гишүүн засгийн газрын гишүүний үүргийг хавсран ажилладаг эсэх

Засгийн газрын гишүүн парламентын гишүүн байж болох эсэх нь гол төлөв тухайн улсын тогтолцооны хэлбэрээс хамаардаг.

Ерөнхийлөгчийн болон холимог засаглалтай улсад засгийн газрын гишүүн нэгэн зэрэг парламентын гишүүн байхыг хориглодог. Парламентын сонгодог тогтолцоонд засгийн газрыг ихэвчлэн парламентын гишүүдээс бүрдүүлэх журам үйлчилдэг. Гэхдээ хэдийгээр парламентын засаглал бүхий улсад парламентын гишүүн нь засгийн газрын гишүүнээр давхар ажиллах нь хэвийн үзэгдэл байдаг боловч энэ нь тухайн тогтолцооны үндсэн шинж биш юм.²⁹⁶

Олон Улсын Парламентын Холбоонд ирүүлсэн 185 орны мэдээллийг авч үзэхэд: (Хүснэгт 4)

- Засгийн газрын гишүүнийг заавал парламентын гишүүн байхыг шаарддаг – 24 улс
- Засгийн газрын гишүүн парламентын гишүүн байхыг зөвшөөрдөг – 59 улс
- Засгийн газрын гишүүн парламентын гишүүн байхыг хориглодог – 92 улс байна.

²⁹⁶ Парламентат ёс. Лүндээжанцан.Д, Өлзийсайхан.Л, 2005, 129 дэх тал

Хүснэгт 5. Дэлхийн улс орнуудад парламентын гишүүн засгийн газрын гишүүний үүргийг хавсран ажилладаг эсэх²⁹⁷

Нөхцөл	Улсын тоо	Улсын нэр
Засгийн газрын гишүүн заавал Парламентын гишүүн байхыг шаарддаг	24	Австрали, Барбадос, Бостван, Бруней, Куба, Сватини, Фижи, Энэтхэг, Ирланд, Лесото, Мальта, Маврики, Намиб, Шинэ Зеланд, Пакистан, Папуа шинэ Гвиней, Сент Люсия, Сент-Винсент ба Гренадин, Сингапур, Соломоны арлууд, Шри ланк, ИБУИНХУ, Танзаны БНУ, Зимбабве
Засгийн газрын гишүүн Парламентын гишүүн байхыг зөвшөөрдөг	59	Албани, Антигуа Барбуда, Бахамын арлууд, Бангладеш, Бутан, Бразил, Канад, Хятад, Хорват, Чех, БНКонГУ, Дани, Эльсальвадор, Эритрей, Этиоп, Финланд, Габон, Гамби (The), Гана, Грек, Гайана, Унгар, Исланд, Израил, Итали, Япон, Иордан, Кувейт, Лаос, Латви, Ливан, Литва, Малави, Малайз, Маршаллын арлууд, Монгол, Мозамбик, Науру, Непал, Оман, Панам, Перу, Польш, Румын, Сент Китс ба Невис, Самоа, Сомали, Өмнөд Африк, Испани, Суринам, Тайланд, Тонга, Тринадад тобаго, Турк, Тувалу, Уганда, Вануату, Вьетнам, Замби
Засгийн газрын гишүүн Парламентын гишүүн байхыг хориглодог	92	Афганистан, Алжир, Андорра, Ангол, Аргентин, Армен, Азербайжан, Бахрайн, Бельги, Белиз, Бенин, Боливи (Plurinational State of), Босни-Херцеговин, Болгар, Буркина Фасо, Бурунди, Кабо-верде, Камбож, Камерун, Төв Африк, Чад, Чили, Колумб, Конго, Косто Рика, Кипр, Жибути, Доминик, Доминиканы БНУ, Эквадор, Египет, Экваторын Гвиней, Эстони, Гүрж, Гватимал, Гвиней, Гвиней-Бисау, Гаити, Гондурас, Индонез, Иран (Islamic Republic of), Ирак, Казахстан, Кени, Киргиз, Либер, Лихтенштайн, Люксембург, Мадагаскар, Малдив, Мали, Мавритан, Мексик, Микронез, Монако, Монтенегро, Марокко, Нидерланд, Нигер, Нигери, Умард Македон, Норвег, Палау, Парагвай, Филиппин, Португал, Катар, Молдова, ОХУ, Руанда, Сан Марино, Сан Томе ба Принсипи, Саудын Араб, Сенегал, Серби, Сейшель, Сьерра-Леон, Словак, Словени, Өмнөд Судан, Швед, Швейцар, Тажикистан, Зүүн Тимор, Того, Туркменистан, Арабын нэгдсэн Эмират, АНУ, Уругвай, Узбекистан, Коморын арлууд

Судалгаанаас үзэхэд Австрали, Энэтхэг, Канад, Шинэ Зеланд, Шри ланк зэрэг гол төлөв Их Британийн колони байсан орнуудад **сайд нар заавал парламентын гишүүн байх шаардлагыг** үндсэн хуулиндаа тусгажээ. Тухайлбал, Австралийн 1900 оны Үндсэн хуульд "Парламентын гишүүн бус сайд энэхүү албан тушаалд гурван сараас илүүгүй ажиллана" (64 дүгээр зүйлийн 3 дахь хэсэг) гэж заасан байдаг (Constitutions of the Countries of the World, 1987). Энэтхэг ба Балбад (Энэтхэгийн Үндсэн хуулийн 75 дугаар зүйл, Балбын (Непал) Үндсэн хуулийн 38 дугаар зүйл) энэ хугацаа нь зургаан сар байдаг. Энэхүү зохицуулалтаар, парламентын гишүүн бус хүн сайдаар томилогдвол хуульд заасан хугацаанд парламентын гишүүн болох шаардлага тавигдаж байгаа юм. Папуа-Шинэ Гвинейн 1975 оны Үндсэн хуулийн дагуу Засгийн газрын гишүүд заавал парламентын гишүүн байх ёстой бөгөөд парламентын суудлыг алдсан сайд нь аяндаа огцроход хүрдэг (14а дугаар зүйл) байна.

Харин Дани, Йордан, Испани, Исланд, Финланд, Унгар зэрэг улсад **парламентын гишүүн нь засгийн газрын гишүүн байх практикийг хориглодоггүй** боловч сайд нарыг парламентын байнгын хороодод оруулдаггүй (тухайлбал, Финланд улсын Үндсэн хуулийн 48 дугаар зүйл). Японы Үндсэн хуулийн дагуу сайд нарын ихэнх нь парламентын гишүүн байх шалгуурыг тогтоосон бол Израилд зөвхөн Ерөнхий сайдын хувьд ийм шаардлага үйлчилдэг. Бусад улс ч парламентч нь сайдын албыг давхар хашихыг зөвшөөрчээ.²⁹⁸ Мөн парламентын гишүүн

²⁹⁷ <https://data.ipu.org/content/list-comparative-fields>

²⁹⁸ Албани (69-р зүйл), Бангладеш (56-р зүйл), Бутан (17-р зүйл), Сомали (59-р зүйл), Өмнөд Африк (47-р зүйл),

парламентын гишүүнээс түдгэлзэхийг шаарддаг улс ч байдаг (Бельги, Болгар).²⁹⁹

Нөгөөтэйгүүр Нидерланд, Норвег, Серби, Тайланд, Швед, Швейцар зэрэг парламентын засаглалтай нэлээд оронд засгийн газрын гишүүдийг парламентын гишүүн байхыг үндсэн хуулиараа шууд хоригложээ. Энэ нь засаглал хуваах зарчмыг илүү тууштай хэрэгжүүлэх, кабинетыг хэт улс төржихөөс сэргийлэх, хууль тогтоох эрх мэдлийг гүйцэтгэх эрх мэдлээс хараат бус байлгах зэрэг шаардлагаас үүдэлтэй гэж судлаачид үздэг.³⁰⁰

2.4. Парламентын засаглалтай улс орнуудад парламентын гишүүн засгийн газрын гишүүний үүргийг хавсран ажилладаг эсэх

Парламентын засаглалтай улсад сонгуулийн үр дүнд бүрдсэн парламентын олонх Засгийн газраа эмхлэн байгуулах эрх авч Ерөнхий сайдаа томилдог. Парламентын улс орнуудад засгийн газрын бүрэлдэхүүнд парламентын гишүүн багтах жишиг дэлхийн нэлээд улс орнуудад түгээмэл байдаг ч нэг танхимтай цөөн хүн амтай улс орнуудын хувьд хориглох зохицуулалт нийтлэг (Финланд, Эстони, Умард Македон, Португал, Серби) байна (Хүснэгт 5).

Парламентын засаглалтай улсууд энэ асуудлыг Үндсэн хуульдаа хэрхэн зохицуулдгийг дараах хүснэгтээр харуулав.

Хүснэгт 6. Парламентын засаглалтай улс орнуудад парламентын гишүүн засгийн газрын гишүүний үүргийг хавсран ажилладаг эсэх (75 улс)³⁰¹

Нэг танхимтай парламент - 44 улс		Нийт тоо
Засгийн газрын гишүүн заавал парламентын гишүүн байхыг шаарддаг	Ботсван, Фижи, Кирибати, Мальт, Маврики, Шинэ Зеланд, Папуа Шинэ Гвиней, Сент-Винсент ба Гренадин, Соломоны арлууд, Тувалу	10
Засгийн газрын гишүүн парламентын гишүүн байхыг зөвшөөрдөг	Албани, Бангладеш, Доминик, Хорват, Дани, Финланд, Грек, Унгар, Исланд, Израил, Латви, Монгол, Сент-Китс ба Невис, Самоа, Вануату, Лихтенштайн	16
Засгийн газрын гишүүн парламентын гишүүн байхыг хориглодог	Андорра, Армен, Болгар, Кабо-верде, Эстони, Гүрж, Ирак, Люксембург, Монако, Умард Македон, Норвег, Португал, Молдова, Сан-Марино, Серби, Словак, Швед, Зүүн Тимор	18
Хоёр танхимтай парламент - 31 улс		Нийт тоо
Засгийн газрын гишүүн заавал парламентын гишүүн байхыг шаарддаг	Австрали, Барбадос, Гренада, Энэтхэг, Ирланд, Ямайка, Лесото, Пакистан, Малайз, ИБУИНХУ	10
Засгийн газрын гишүүн парламентын гишүүн байхыг зөвшөөрдөг	Антигуа ба Барбуда, Бахамын арлууд, Канад, Чех, Этиоп, Итали, Япон, Непал, Өмнөд Африк, Испани, Сент Люсиа, Тайланд, Тринидад ба Тобаго, Герман, Белиз	15
Засгийн газрын гишүүн парламентын гишүүн байхыг хориглодог	Бельги, Босни-Херцеговин, Камбож, Нидерланд, Словени, Швейцар	6

²⁹⁹ Бельги (50-р зүйл), Болгар (68-р зүйл) Кот д'Ивуар (84-р зүйл), Мадагаскар (71-р зүйл), Панам (156-р зүйл), Эстони (64-р зүйл)

³⁰⁰ Тухайлбал, Р.Андревский тэмдэглэснээр, кабинетыг улс төрөөс ангид байлгах, улс орныг удирдахдаа амин хувийн явцуу эрх ашгийг бус харин үндэсний нийтлэг эрх ашгийг удирдлага болгох учиртайг харуулах зорилгоор Нидерландын үндсэн хуульд ийм заалт оруулжээ. Ande.R., 1983.P.131

³⁰¹ <https://data.ipu.org/content/list-comparative-fields>

Дээрх хүснэгтээс үзэхэд Парламентын засаглалтай улс орнуудад:

- Засгийн газрын гишүүнийг заавал парламентын гишүүн байхыг шаарддаг – 20 улс
- Засгийн газрын гишүүн парламентын гишүүн байхыг зөвшөөрдөг – 31 улс
- Засгийн газрын гишүүн парламентын гишүүн байхыг хориглодог – 24 улс байна.

Парламентын засаглалтай улс орнуудын дийлэнх нь буюу (75 орны 44 нь нэг танхимтай, 31 нь хоёр танхимтай) 58 хувь нь нэг танхимтай улс байгаагаас парламентын гишүүн засгийн газрын гишүүн байхыг шаарддаг (10) болон зөвшөөрдөг (16) улс орнууд 25 буюу 56 хувийг эзэлж байна. Харин парламентын гишүүн засгийн газрын гишүүний үүргийг хавсран гүйцэтгэхийг үндсэн хуулиараа хориглосон улс 18 буюу 40 хувийг эзэлж байна. Парламентын засаглалтай хоёр танхим бүхий улс орнуудын хувьд ихэвчлэн засгийн газрын гишүүн парламентын гишүүн байхыг шаарддаг болон зөвшөөрдөг (нийт 31 улсын 25 нь буюу 80 хувь) бол, 6 улсад хориглодог ажээ. Зөвшөөрдөг буюу хориглодоггүй улс орнуудын хувьд ихэнх нь Үндсэн хуулиараа ямар нэгэн хязгаар тогтоодог. (Бангладеш, Доминик, Финланд.)

Олон улсын практикаас үзвэл зөвхөн доод танхимын гишүүд засгийн газрын гишүүнээр сонгогдох эрхтэй байдаг. Парламентын гишүүд олон байх тусмаа цөөн гишүүн сайдын албан тушаал хавсрах нь парламентын хяналтад, бүр цаашилбал төрийн эрх мэдлийн хуваарилалтад тэр бүр сөргөөр нөлөөлөхгүй сайн талтай гэж үздэг байна.

ХАВСРАЛТ

Парламентын засаглалтай орнуудад парламентын гишүүн засгийн газрын гишүүний үүргийг хавсран ажилладаг эсэх тухай Үндсэн хуулийн зохицуулалт³⁰²

№	Улс орнууд	Эрх зүйн зохицуулалт
1.	Австрали	64.Анхны бүх нийтийн сонгуулийн дараа аль ч төрийн сайд Төлөөлөгчдийн танхимын гишүүн, эсхүл сенатор биш, эсхүл болоогүй бол гурван сараас дээш хугацаагаар уг албан тушаалыг хашихгүй.
2.	Андора	78.2.Засгийн газрын гишүүн нь Ерөнхий зөвлөл (Парламент)-ийн гишүүн, эсхүл Засгийн газрын гишүүнчлэлээс үл хамаарах төрийн албан тушаал эрхлэхтэй нийцэхгүй.
3.	Албани	69.1.Дараах хүмүүс албан тушаалаасаа чөлөөлөгдөхгүйгээр нэр дэвших, депутатаар сонгогдохгүй: <ul style="list-style-type: none"> • Шүүгч, прокурор; • Цэргийн жинхэнэ алба; • Цагдаа болон Үндэсний аюулгүй байдлын ажилтан; • Дипломат төлөөлөгч; • Албан үүргээ гүйцэтгэж байгаа газар нутаг, дүүргийнхээ мэр ба дарга; • Сонгуулийн хороодын дарга, гишүүн; • Улсын ерөнхийлөгч, хуулиар Төрийн захиргааны өндөр дээд албан тушаал гэж заасан албан тушаалууд. 69.2.Энэхүү зүйлийн 1 дүгээр догол мөрд заасныг зөрчиж авсан мандат хүчингүй. 103.1.Депутат болох чадвартай хэн ч сайдаар томилогдож болно. 103.2.Сайд нь өөр бусад төрийн чиг үүрэг гүйцэтгэхгүй, мөн ашгийн төлөө компанийн захирал, эсхүл удирдах зөвлөлийн гишүүн байж болохгүй. 103.3.Сайд нарын зөвлөлийн гишүүд депутатын нэгэн адил халдашгүй бүрэн эрхийг эдэлнэ.
4.	Антигуа ба Барбадос	39.1 Дараах тохиолдолд Танхимын гишүүнээр сонгогдохгүй. ж) Төрийн аливаа албан тушаал, Дээд шүүхийн шүүгч, Омбудсмэний албан тушаал хашиж байгаа эсвэл үүрэг гүйцэтгэж байгаа, эсхүл Сонгуулийн тойргийн комисс, шүүх, хууль зүйн үйлчилгээний комисс, Төрийн албаны комисс, Цагдаагийн албаны комиссын гишүүн бол 69.4.Ерөнхий сайдаас бусад сайд нарыг Ерөнхий сайдын санал болгосноор Ерөнхий захирагч танхим, сенатын гишүүдийн дундаас томилно.
5.	Армени	95.Парламентын гишүүн нь шинжлэх ухаан, боловсрол, уран бүтээлийн ажлаас бусад гишүүний ажил үүрэгтэй хамааралгүй төрийн болон нутгийн өөрөө удирдах байгууллагын, эсхүл худалдааны байгууллагын ажил үүрэг хаших, эсхүл аж ахуйн үйл ажиллагаанд оролцох, бусад цалинтай ажил эрхлэхийг хориглоно.
6.	Бангладеш	56.2.Ерөнхий сайд болон бусад сайд, Төрийн сайд, дэд сайд нарын томилгоог дараах байдлаар Ерөнхийлөгч хийнэ. Сайд нарын нийт бүрэлдэхүүний 9/10-аас багагүй хувийг Парламентын гишүүд дундаас, 1/10-ээс илүүгүй хүнийг парламентын гишүүнээр сонгогдох болзол хангасан хүмүүсээс сонгоно.
7.	Барбадос	65.2.Бусад сайд нарыг Ерөнхий сайдын санал болгосны дагуу хоёр танхимын гишүүдийн дотроос Ерөнхий захирагч томилно.
8.	Бахамын арлууд	48.2.Зэвсэгт хүчин болон цагдаагийн албанд ажилладаг, үүрэг гүйцэтгэдэг албан тушаалтан, ажилтнууд Парламентын гишүүнээр сонгогдох боломжгүй. 73.2.Ерөнхий сайдаас бусад сайд нарыг Ерөнхий сайдын санал болгосны дагуу танхимын гишүүдийн дундаас Ерөнхий захирагч томилно.
9.	Белиз	40.Сайдын албан тушаалд томилохдоо Ерөнхий сайдын санал болгосны дагуу Ерөнхий захирагч Төлөөлөгчдийн танхим болон Сенатын танхимын гишүүдийн дундаас томилно. Төлөөлөгчдийн танхимын дарга, Сенатын танхимын ерөнхийлөгчийг сайдын албан тушаалд томилохгүй.
10.	Бельги	50.Хаан парламентын хоёр танхимын депутатаас сайдаар томилсон тохиолдолд уг сайд Парламентын хуралдаанд (гишүүний хувиар) оролцохгүй. Хаан тухайн

³⁰² <https://constituteproject.org/constitutions?lang=en&key=housenum>

		сайдгй албан тушаалаас нь огцруулсан үед гишүүний мандат нь эргэж сэргэнэ.
11.	Болгар	68.1.Үндэсний Ассамблейн гишүүд төрийн өөр албан тушаал хавсрах, өөрийн ажил үүрэгт нь нийцэхгүй бусад үйл ажиллагаа явуулахыг хуулиар хориглоно. 68.2.Сайдаар сонгогдсон Үндэсний Ассамблейн гишүүн нь томилогдон ажиллах хугацаандаа гишүүний бүрэн эрхээ түдгэлзүүлнэ. Энэ тохиолдолд Үндэсний Ассамблейд түүнийг орлох журмыг хуулиар зохицуулна.
12.	Бостван	42.3.Ерөнхийлөгч Үндэсний Ассамблейн гишүүдээс сайд болон дэд сайдыг томилно. Ингэхдээ дараах нөхцөлийг харгалзана: Ассамблейн гишүүн бус боловч түүнд сонгогдох шаардлагыг хангасан дөрвөөс илүүгүй хүнийг сайд болон дэд сайдын албан тушаалд томилж болно. Парламентын бүрэн эрх дуусгавар болох үед сайд эсхүл дэд сайдыг томилох шаардлага гарвал тийнхүү бүрэн эрх нь дуусгавар болохоос өмнө Ассамблейн гишүүн байсан хүнийг томилж болно. 62.1.Үндэсний Ассамблейн гишүүнээр сонгогдох болзол хангаагүй хүн: • Нтло я Дикгоси-гийн гишүүн; ³⁰³ • Парламентаас тогтоосон онцгой тохиолдлыг харгалзан төрийн аливаа албан тушаалыг хашиж байгаа, эсхүл зургаан сараас дээш хугацаагаар төрийн ажил үүргийг гэрээгээр гүйцэтгэж байгаа албан тушаалтан;
13.	Вануату	42.1.Ерөнхий сайд болон бусад сайдыг парламентын гишүүдээс томилно ... 46.Сайдаар томилогдсон гишүүдийн Парламентын гишүүний бүрэн эрх хадгалагдана.
14.	Грек	57.Парламентын гишүүн нь төрийн байгууллагын дэмжлэгтэй, эсхүл төрийн байгууллагаас хөрөнгө оруулалт хийгдэж байгаа байгууллагын удирдах албан тушаалд ажиллахыг хориглоно. Тухайлбал: • Төрийн ажил эсхүл судалгаа, худалдаа ханган нийлүүлэлт эрхэлдэг, төрийн эсхүл улсын бүтээн байгуулалт, эсхүл хөрөнгө оруулалтын чанартай ажил үйлчилгээний нөхцөлтэй; • Тусгай давуу эрх эдэлдэг; • Грект радио, телевиз эзэмшдэг эсхүл ажиллуулдаг, улс орон даяар түгээдэг сонин хэвлэж нийтлүүлдэг; • Төрийн алба, төрийн эзэмшлийн аж ахуйн нэгж, эсхүл төрийн үйлчилгээний аж ахуйн нэгжтэй концессын гэрээтэй; • Төрийн мэдлийн үл хөдлөх хөрөнгийг арилжааны зорилгоор түрээсэлдэг.
15.	Гренада	31.2.Парламентын чиг үүрэгт хамаарах, эсхүл үүнтэй холбоотой аливаа албан тушаалыг хашиж байгаа, эсхүл үүрэг гүйцэтгэж байгаа хүн Парламентын төлөөлөгчдийн танхимын гишүүнээр сонгогдох эрхгүй. 58.4. Ерөнхий сайдаас бусад сайдын албан тушаалд томилох асуудлыг Ерөнхий сайдын санал болгосны дагуу Төлөөлөгчдийн танхим болон Сенатын танхимын гишүүдийн дундаас Ерөнхий захирагч томилно.
16.	Гүрж	39.4.Парламентын гишүүн нь төрийн албаны аливаа албан тушаал хаших, эсхүл аж ахуйн үйл ажиллагаа эрхлэхийг хориглоно. Парламентын гишүүн олон нийтийн үйл ажиллагаанд оролцож болно. Парламентын гишүүн нь академик, сурган хүмүүжүүлэх, болон урлаг, уран сайхны үйл ажиллагаанд захиргааны үүрэг, үйл ажиллагаа гүйцэтгэх зорилгоор биш бол оролцож болно. Ашиг сонирхлын зөрчлийн асуудлыг Парламентын дэгийн тухай хуулиар тодорхойлно.
17.	Доминик	59.4.Ерөнхий сайдаас бусад сайдыг Ерөнхий сайдын санал болгосноор Ерөнхийлөгч танхимын гишүүдээс томилно: Ингэхдээ сенаторуудын дундаас гурваас илүүгүй сайдыг томилно.
18.	Зүүн Тимор	68.1.Улсын Ерөнхийлөгч, Үндэсний Парламентын дарга, Дээд шүүхийн ерөнхийлөгч, Захиргааны хэрэг, татвар, аудитын дээд шүүхийн дарга, Ерөнхий прокурор болон Засгийн газрын гишүүний албан үүргүүд нэг нь нөгөөтэйгөө нийцэхгүй. Бусад нийцэхгүй байдлыг хуулиар тодорхойлно.
19.	ИБУИНХУ	Засгийн газрын гишүүд нь Нийтийн танхимын гишүүн байх бөгөөд Нийтийн танхимын өмнө ажлаа хариуцдаг байна. Ерөнхий сайд нь заавал парламентын гишүүн байна. ³⁰⁴
20.	Израил	Засгийн газар 11-р бүлэг. 5-р зүйл

³⁰³ Ботсвана улсын Үндсэн хуульд заасан үндэсний ашиг сонирхлын асуудлаар Үндэсний Ассамблейн зөвлөх байгууллага юм. Бус нутгуудын сонгуулийн коллегийг сонгогдсон 22 гишүүн, Ерөнхийлөгчөөс томилогдсон 5 гишүүнээс бүрддэг.

³⁰⁴ Гадаад орнуудын үндсэн хуулийн эрх зүй. УБ., 2009 он, 184 дэх тал. www.parliament.uk

		б) Ерөнхий сайд Кнессетийн гишүүн байна. Сайд нар Кнессетийн гишүүн байх албагүй.
21.	Ирак	49-р зүйл. Зургадугаар хэсэг. Төлөөлөгчдийн зөвлөлийн гишүүний ажил үүргийг бусад албан тушаалтай хавсран гүйцэтгэж болохгүй.
22.	Ирланд	28-р зүйл 7-р хэсэг 1.Ерөнхий сайд (Taoiseach), Ерөнхий сайдын орлогч (Tánaiste) ба Сангийн сайд нь Төлөөлөгчдийн танхимын гишүүн байна. Засгийн газрын бусад гишүүд нь Төлөөлөгчдийн танхимын (Dáil Éireann) эсхүл Сенатын танхимын (Seanad Éireann) гишүүд байна. Гэхдээ Сенатын танхимын гишүүд нь хоёроос ихгүй байна.
23.	Исланд	51.Сайдууд зохих журмыг баримталж, ажил үүргийн шугамаар Алтинги (Парламент)-ийн хуралдаанд оролцон мэтгэлцэх эрхтэй. Хэрэв сайд давхар Алтингийн гишүүн бол санал өгөх эрхтэй байна.
24.	Испани	98.3.Засгийн газрын гишүүд нь Парламентын гишүүний бүрэн эрхийг давхар гүйцэтгэхээс бусдаар төлөөлөх үүрэг гүйцэтгэхгүй ба албан үүргээсээ өөр төрийн бусад чиг үүргийг хэрэгжүүлэхгүй. Мэргэжлийн болон арилжааны үйл ажиллагаанд хамтран оролцохгүй.
25.	Итали	64.Парламентын гишүүн бус Засгийн газрын гишүүн нь мөн парламентын хуралдаанд оролцох эрхтэй ба шаардлагатай тохиолдолд заавал оролцох үүрэгтэй. Тэднийг санал гаргасан тохиолдол бүрд хуралдаанд оролцуулна.
26.	Кабо-верде	176.1.Депутатын ажил, үүрэг нь дараах ажил, үүрэгтэй нийцэхгүй: <ul style="list-style-type: none"> • Засгийн газрын гишүүн • Магистратор • Үндэсний Ассамблейн даргын үүргийг гүйцэтгэхээс бусад тохиолдолд Бүгд Найрамдах Улсын Зөвлөлийн гишүүн; • Дипломатч • Цэргийн жинхэнэ албан хаагчид. Бусад нийцэхгүй байдлыг хуулиар тодорхойлно.
27.	Камбож	79-р зүйл. Үндэсний Ассамблейн гишүүн нь Хааны Засгийн газрын Сайд нарын Зөвлөлд ажиллах ёстойгоос бусад тохиолдолд төрийн идэвхтэй үйл ажиллагаа эрхлэх болон Үндсэн хуульд заасан бусад байгууллагын гишүүн байх ёсгүй. Энэ тохиолдолд Үндэсний Ассамблейн гишүүн нь Үндэсний Ассамблейн гишүүн хэвээр үлдэх боловч Байнгын хороо эсхүл Үндэсний Ассамблейн бусад комиссын ямар нэгэн албыг хашихгүй.
28.	Канад	Ерөнхий сайд Парламентын гишүүдээр Засгийн газрын сайд нарын ажлыг хавсарч гүйцэтгүүлнэ. ³⁰⁵
29.	Кирибати	41.1.Кирибати Улсын Ерөнхийлөгч, Засгийн газрын тэргүүн (Beretitenti) нь албан үүргээ авсан даруйдаа, Парламентын танхимын (Maneaba ni Maungatabu) гишүүдээс сайд нараа томилно.
30.	Латви	38.Ерөнхийлөгчийн албыг ямар нэг албан тушаалтай хавсран гүйцэтгэж болохгүй. Хэрэв Сеймийн гишүүн Ерөнхийлөгчөөр сонгогдсон бол тэрээр Сеймийн гишүүнээс татгалзах ёстой. 63.Сайд нар нь Сеймийн гишүүн биш байсан ч Сейм болон түүний хороодын хуралдаанд оролцох, хуулийн төсөлд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах эрхтэй.
31.	Лесото	87.4.Эзэн хаан бусад сайд нарыг Үндэсний Ассамблейн гишүүдээс, эсхүл энэхүү Үндсэн хуулийн 55-р хэсэгт заасанчлан Хаан өөрөө нэр дэвшүүлсэн сенаторуудын дундаас Ерөнхий сайдын санал болгосноор томилно. Ерөнхий сайдаас бусад сайд нарыг томилох үеэр парламентын бүрэн эрх дуусгавар болсон тохиолдолд ийнхүү дуусгавар болохын өмнөх парламентын гишүүн эсхүл Сенаторыг сайдаар томилж болно.
32.	Лихтенштайн	79.4.Засгийн газрын гишүүн нь Лихтенштайны иргэн бөгөөд парламентын гишүүн байна. 79.5.Засгийн газрыг томилох үед хоёр бүс нутгаас хамгийн багадаа тус бүр хоёр гишүүнийг багтаана. Тэднийг солих тохиолдолд оронд нь томилох хүмүүсийг тухайн бүс нутгаас нь сонгоно.
33.	Люксембург	54.Депутатын мандаттай бол доорх албан тушаал хашиж болохгүй:

³⁰⁵ Канадын парламент цахим хуудас. www.parl.gc.ca

		<p>1.Засгийн газрын гишүүн, 2.Төрийн Зөвлөлийн гишүүн, 3.Шүүхийн шийдвэр бүхий магистрат, 4.Төсвийн танхимын гишүүн, 5.Дүүргийн комиссар, 6.Цэргийн албан хаагч.</p> <p>Энэхүү үл зохицох нөхцөлд байгаа төрийн албан хаагч нь депутатын мандат болон төрийн албаны аль нэгийг сонгох эрхтэй.</p>
34.	Маврики	<p>59.3.Ерөнхийлөгч Ассамблейн гишүүдийн олонхын санал, дэмжлэгийг авч чадна гэж үзсэн Ассамблейн гишүүнийг Ерөнхий сайдаар томилох ба мөн Шадар сайд, Ерөнхий шүүгч болон бусад сайд нарыг Ассамблейн гишүүд дундаас Ерөнхий сайдын санал болгосноор томилно.</p>
35.	Малайз	<p>43.2b. Хаан нь засгийн газрын бусад сайд нарыг Парламентын хоёр танхимын гишүүд дундаас Ерөнхий сайдын санал болгосноор томилно. Гэхдээ хэрвээ Парламентын бүрэн эрх дуусгавар болох үед томилох шаардлага гарвал өмнөх Төлөөлөгчдийн танхимын гишүүнийг томилж болох ба тэрээр Ерөнхий сайдаар томилогдох, шинээр бүрдсэн Төлөөлөгчдийн танхимын гишүүн эсхүл сенатын танхимын гишүүн болоогүй бол парламентын шинэ хуралдаан эхэлсний дараа тэрхүү албыг хүлээлгэн өгнө.</p>
36.	Малыт	<p>54.1.Төрийн аливаа албан тушаал хашиж байгаа, эсхүл үүрэг гүйцэтгэж байгаа, эсхүл Мальта Улсын Засгийн газрын зэвсэгт хүчинд алба хааж байгаа бол (парламентаас өөрөөр заагаагүй бол) Төлөөлөгчдийн танхимын гишүүнээр сонгогдох эрхгүй.</p> <p>80.Ерөнхийлөгч нь Ерөнхий сайдаар, Төлөөлөгчдийн танхимын гишүүдийн олонхын санал, дэмжлэгийг авч чадна гэж үзсэн тухайн танхимын гишүүнийг томилж, улмаар Ерөнхий сайдын санал болгосноор Төлөөлөгчдийн танхимын гишүүдээс бусад сайдуудыг томилно.</p>
37.	Молдова	<p>70.1.Парламентын гишүүн нь багшлах болон эрдэм шинжилгээний үйл ажиллагаа эрхлэхээс бусад хөдөлмөрийн хөлс авдаг ажил эрхлэхгүй.</p>
38.	Монгол	<p>1.Засгийн газар Ерөнхий сайд, гишүүдээс бүрдэнэ. Ерөнхий сайд болон Засгийн газрын дөрвөөс илүүгүй гишүүн Улсын Их Хурлын гишүүний албан тушаалыг хавсарч болно.</p>
39.	Непал	<p>78.1.76 дугаар зүйлийн 9 дэх хэсэгт заасанчлан, Ерөнхийлөгч, Ерөнхий сайдын санал болгосноор Холбооны парламентын гишүүн бус хүнээр Шадар сайд, сайд, төрийн сайд, дэд сайдыг тус тус томилж болно.</p> <p>78.2.(1) хэсэгт заасанчлан томилогдсон сайд нь тангараг өргөснөөс хойш зургаан сарын хугацаанд багтаж Холбооны парламентын гишүүн болно.</p> <p>78.3.Хэрвээ тухайн сайд (2) хэсэгт заасанчлан Холбооны парламентын гишүүн болж чадахгүй бол тэрээр тухайн Төлөөлөгчдийн танхимын бүрэн эрхийн хугацаанд дахин сайдаар томилогдох боломжгүй.</p>
40.	Нидерланд	<p>57.2.Парламентын гишүүн нь сайд, төрийн нарийн бичгийн дарга, Төрийн зөвлөлийн гишүүн, Аудитын Ерөнхий газрын гишүүн, Үндэсний Омбудсман, Дэд Омбудсман, Дээд шүүхийн гишүүн, Дээд шүүхийн дэргэдэх Ерөнхий прокурор, Ерөнхий өмгөөлөгчийн ажлыг хавсран гүйцэтгэж үл болно.</p>
41.	Норвег	<p>62.Засгийн газрын яамдад ажиллаж байгаа (Төрийн нарийн бичгийн дарга, улс төрийн зөвлөхөөс бусад) албан хаагчид төлөөлөгчөөр сонгогдож болохгүй. Тус зохицуулалт нь Дээд шүүхийн гишүүн болон дипломат, эсхүл консулын албанд ажиллаж буй албан хаагчдад мөн адил хамаарна.</p> <p>Төрийн зөвлөл (Засгийн газар)-ийн гишүүн нь уг албан тушаалыг хашиж байх хугацаандаа төлөөлөгчийн хувиар Стортинг (Парламент)-ийн хуралдаанд оролцох эрхгүй байна. Үүний адилаар Төрийн нарийн бичгийн дарга, Засгийн газрын яамдын улс төрийн зөвлөхүүд уг албан тушаалыг хашиж байх хугацаандаа төлөөлөгчийн хувиар Стортинг (Парламент)-ийн хуралдаанд оролцох эрхгүй байна.</p>
42.	Өмнөд Африк	<p>47.1.Дор дурдсанаас бусад тохиолдолд Үндэсний Ассамблейн сонгуульд санал өгөх эрхтэй иргэн бүр Үндэсний Ассамблейн гишүүн болох эрхтэй байна:</p> <p>а/ Томилогддог албан тушаал эрхэлж буй, эсхүл төрийн албанд ажиллаж буй, мөн тухайн ажил, албан тушаал эрхэлснийхээ төлөө төрөөс цалин авдаг аливаа этгээд. Үүнд дор дурдсан хамаарахгүй:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ерөнхийлөгч, Дэд Ерөнхийлөгч, Сайд болон дэд сайд нар; • Үндэсний Ассамблейн гишүүний чиг үүргийг хавсарч болох бусад албан тушаалтнууд, улсын хууль тогтоомжоор хавсарч болно гэж заасан бусад

		албан тушаалтнууд.
43.	Пакистан	<p>63.1.Дараах тохиолдолд Парламентын гишүүнээр сонгогдох, гишүүн байх эрхгүй гэж үзнэ. Үүнд:</p> <ul style="list-style-type: none"> Хуулиар гишүүнийн албан үүргийг хавсарч болохгүй гэж тогтоогүй, төрөөс цалин хөлс авдаг бусад албан тушаал; Төрийн мэдлийн, эсхүл төрөөс хяналт тавьдаг, эсхүл төр хувьцааны хяналтын багцыг нь эзэмшдэг аливаа байгууллагад алба хашдаг бол. <p>92.1.91 дүгээр зүйлийн (9) болон (10) дахь заалтыг баримтлан Ерөнхийлөгч Ерөнхий сайдын зөвлөснөөр Парламентын гишүүд дундаас Холбооны сайд, төрийн сайд нарыг томилно. Ингэхдээ:</p> <ul style="list-style-type: none"> Сенатын гишүүн бүхий Холбооны сайд, төрийн сайд нарын тоо ямар ч үед Холбооны сайд нарын дөрөвний нэгээс хэтрэхгүй байна; <p>Цаашлаад Засгийн газрын гишүүд, түүний дотор Төрийн сайд нарын тоо Парламентын нийт гишүүдийн арван нэг хувиас хэтрэхгүй байна.</p>
44.	Папуа шинэ Гвиней	<p>141.Яам нь парламентын гүйцэтгэх засаглал байх учир:</p> <p>А. Үндсэн хуульд өөрөөр заагаагүй бол Парламентын гишүүн бус этгээд сайдаар томилогдохгүй бөгөөд парламентын гишүүн байхаа больсон тохиолдолд сайдын албан тушаалаасаа бууна.</p>
45.	Португал	<p>154.Парламентын гишүүний бусад албан тушаал хавсран гүйцэтгэхийг хязгаарлах нь</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) Засгийн газрын гишүүнээр томилогдсон гишүүд Засгийн газраас гарах хүртэл гишүүний бүрэн эрхийг хэрэгжүүлэхгүй бөгөөд өмнөх зүйлд заасанчлан түүний албан үүргийг түр орлон гүйцэтгэнэ. 2) Бусад үл нийцэх нөхцөлүүдийг хуулиар тогтооно. 3) Гишүүд шүүгч, арбитрч, шинжээч эсхүл гэрч болохын тулд Бүгд Найрамдах Улсын Ассамблейгаас зөвшөөрөл авах шаардлагатай тохиолдол, нөхцөлүүдийг хуулиар зохицуулна.
46.	Самоа	<p>32.2.Төрийн тэргүүн Ерөнхий сайдын санал болгосноор наймаас цөөнгүй, арван хоёроос илүүгүй тооны парламентын гишүүдийг сайдаар томилно.</p>
47.	Сент Винсент ба Гренадин	<p>26.1.Дараах тохиолдолд Төлөөлөгч, эсхүл Сенатор (цаашид “гишүүн” гэх)-оор сонгогдох, томилогдох эрхгүй. Үүнд:</p> <ul style="list-style-type: none"> Аль нэгэн гадаад улс, эсхүл хүчинтэй холбогдсон, даалгавар тушаалыг нь биелүүлдгээ ямар нэг байдлаар өөрөө хүлээн зөвшөөрсөн; Шашны номлогч бол; Дээд шүүхийн шүүгч, үүрэг гүйцэтгэгч бол; Парламентаас тогтоосон хязгаарлалт, нөхцөлд хамаарах аливаа нийтийн албан тушаал хашдаг, эсхүл Сент Винсентийн батлан хамгаалах хүчний аль нэг салбараас цалин хөлс авдаг гишүүн бол. <p>51.4.Ерөнхий сайдаас бусад сайд нарыг Амбан Захирагч Танхимын гишүүдийн дундаас Ерөнхий сайдын санал болгосноор томилно:</p> <p>Ингэхдээ Сенаторуудын дундаас хоёроос илүү сайдыг томилохгүй.</p>
48.	Сент Люсия	<p>32.1.Дараах тохиолдолд Танхимын гишүүнээр сонгогдох эрхгүй байна:</p> <p>b. Шашны номлогч бол;</p> <p>f. Парламентаас тогтоосон аливаа хязгаарлалтад хамаарах зүйлүүд болон Засгийн газрын гэрээнд ашиг сонирхлын зөрчилтэй этгээд.</p> <p>32.4.Сенатороор сонгогдсон бол танхимын гишүүнээр сонгогдох эрхгүй байна.</p> <p>32.5.Парламентаас тогтоосон хязгаарлах нөхцөлүүд болон тухайн хүн цэрэг, цагдаагийн хүчинд алба хаадаг, эсхүл ажилладаг бол гишүүнээр сонгогдох боломжгүй.</p>
49.	Сент-Китс ба Невис	<p>52.4.Ерөнхий сайдын албан тушаалаас бусад сайдын албан тушаалд томилох асуудлыг Ерөнхий сайдын санал болгосны дагуу Үндэсний Ассамблейн гишүүдийн дундаас Амбан Захирагч томилно.</p>
50.	Серби	<p>102.Үндэсний Ассамблейн гишүүн нь автономит мужийн Ассамблейн гишүүн, Засгийн газар, шүүхийн байгууллагад албан тушаал хавсрах эрхгүй бөгөөд хуульд заасны дагуу ашиг сонирхлын зөрчил бүхий бусад үйл ажиллагаа явуулахыг хориглоно.</p>
51.	Словак	<p>77.1.Депутатын чиг үүргийг шүүгч, прокурор, олон нийтийн эрхийг хамгаалагч, цэргийн алба, Европарламентын гишүүнийн албан үүрэгтэй хавсарч болохгүй.</p> <p>77.2.Парламентын гишүүн нь Засгийн газрын гишүүнээр томилогдвол ажиллах хугацаанд нь бүрэн эрх нь хүчинтэй байх боловч хэрэгжүүлж болохгүй.</p>
52.	Словени	<p>82.Депутатаар сонгогдохгүй нөхцөл болон депутатын ажил үүргийг хавсарч болохгүй бусад ажил, үүрэг үйл ажиллагааг хуулиар тогтооно.</p>

53.	Соломоны арлууд	33.3.Ерөнхий сайдаас бусад сайд нарыг Ерөнхий сайдын санал болгосны дагуу Парламентын гишүүдийн дундаас Амбан Захирагч томилно. 49.6.Төрийн албаны аливаа албан тушаал хашиж байгаа болон үүрэг гүйцэтгэж байгаа хүн Парламентын гишүүнээр сонгогдох эрхгүй байна.
54.	Тайланд	98.Дараах этгээд Төлөөлөгчдийн танхимын гишүүнд нэр дэвших эрхгүй байна: 3.Аливаа сонин, хэвлэл мэдээллийн хэрэгслийн өмчлөгч, хувьцаа эзэмшигч; 12. улс төрийн албан тушаалтнаас бусад байнгын албан тушаал эрхэлж байгаа буюу тогтмол цалин авдаг төрийн албан хаагч; 13.нутгийн хурлын гишүүн, нутгийн захиргааны төлөөлөгч; 14.Сенатор болон гишүүнчлэл нь дуусгавар болж хоёроос доош жил өнгөрсөн Сенатор; 15.Төрийн байгууллага, улсын үйлдвэрийн газар, засгийн газрын агентлагийн албан тушаалтан, төрийн бусад байгууллагын ажилтан; 16.Үндсэн хуулийн шүүхийн шүүгч, эсхүл хараат бус байгууллагад ажилладаг албан тушаалтан.
55.	Тринадад Тобаго	48.2.Дараах албан тушаалтан, алба хаагч парламентын гишүүнд нэр дэвшихгүй: А. Аль нэгэн зэвсэгт хүчин, түүний анги нэгтгэлд харьяалагддаг; Б. Аль нэгэн цагдаагийн хүчинд харьяалагддаг эсхүл алба хашдаг. 76.3.Ерөнхий сайдаас бусад сайд нарыг Ерөнхий сайдын санал болгосны дагуу Ерөнхийлөгч Төлөөлөгчдийн танхим болон Сенаторуудын дундаас томилно.
56.	Тувалу	62.5.71-р хэсэг (Түр засгийн газар) болон (6) дэд хэсэгт зааснаар бүх сайд (Ерөнхий сайдын оролцуулан) Парламентын гишүүн байна.
57.	Умард Македон	89.Засгийн газрын тэргүүн буюу Ерөнхий сайд болон бусад сайд нар Ассамблейн гишүүн байж болохгүй.
58.	Унгар	20.Бүгд Найрамдах Улсын Ерөнхийлөгч, Үндсэн хуулийн шүүхийн гишүүн, Үндэсний Ассамблейн иргэний эрхийн комиссар, Төрийн аудитын танхимын дарга, орлогч дарга, гишүүд, шүүгч, прокурор, төрийн захиргааны байгууллагын ажилтан, цэргийн албан хаагч, цагдаагийн ажилтан Үндэсний Ассамблейн гишүүн байж болохгүй. Энэ заалт Засгийн газрын гишүүн болон улс төрийн асуудал хариуцсан төрийн нарийн бичгийн албан тушаалд хамаарахгүй. 4.2.Үндэсний Ассамблейн гишүүдийн давхар эрхлэхийг хориглосон төрийн албан тушаал ба ашиг сонирхлын бусад зөрчлийг хуулиар тогтооно.
59.	Фижи	95.1.Хуульд зааснаар сайд нь Парламентын гишүүн байна.
60.	Финланд	27.Хууль зүйн сайд, Ерөнхий Омбудсмен, Дээд шүүхийн Ерөнхий шүүгч, Ерөнхий Прокурор Парламентын гишүүнээр сонгогдож, хавсран ажиллаж болохгүй, хэрэв Ерөнхийлөгч буюу дээр дурдсан албан тушаалд томилогдсон бол Парламентын гишүүнээс чөлөөлөгдөх үүрэгтэй. 48.Засгийн газрын гишүүн Парламентын хэлэлцүүлэгт оролцох эрхтэй. Сайд нь Парламентын байнгын хорооны гишүүн байж болохгүй. Сайд нь Ерөнхийлөгчийн үүргийг орлож байх хугацаанд Үндсэн хуулийн 59 дүгээр зүйлд заасны дагуу Парламентын үйл ажиллагаанд оролцохгүй. 63.Засгийн газрын гишүүн бусад төрийн алба хавсрах болон сайдын албан үүрэгт нь харшлах аливаа ажил үйлчилгээ эрхлэхийг хориглоно.
61.	Хорват	108.Ерөнхий сайд, Засгийн газрын гишүүд нь Засгийн газрын зөвшөөрөлгүйгээр аливаа мэргэжлийн болон бусад төрийн үүрэг гүйцэтгэхийг хориглоно.
62.	Чех	22.1.Депутатын, эсхүл Сенаторын чиг үүргийг Бүгд Найрамдах Улсын Ерөнхийлөгч, шүүгч болон хуулиар тогтоогдсон бусад чиг үүрэгтэй хавсарч болохгүй. 22.2.Депутат, эсхүл Сенатор нь Ерөнхийлөгч, шүүгч, эсхүл чиг үүргийг хавсарч болохгүй бусад албан тушаалын чиг үүргийг хэрэгжүүлж ирсэн өдрөөс эхлэн мандат нь хүчингүй болно. 32.Засгийн газрын гишүүн депутат, эсхүл Сенатор нь Депутатуудын танхим болон Сенатын дарга, даргын орлогч байж болохгүй. Мөн Парламентын хороод, мөрдөн шалгах болон бусад комиссын гишүүн болж болохгүй.
63.	Швед	6.1.2.Засгийн газрын сайдуудыг бусад ажил үүрэг хавсран ажиллахыг хориглохоор заасан. Харин Парламентын гишүүдийг хориглосон заалт тусгагдаагүй байна.
64.	Швейцар	144.1.Үндэсний зөвлөл, Төрийн зөвлөл, Холбооны зөвлөлийн аль ч гишүүн, эсхүл Холбооны Дээд шүүхийн аль ч шүүгч нь нэгэн зэрэг эдгээр байгууллагын гишүүн, эсхүл шүүгч байж болохгүй.
65.	Шинэ Зеланд	2 дугаар хэсэг.

		6.Гүйцэтгэх зөвлөлийн гишүүн буюу Засгийн газрын сайдаар зөвхөн Парламентын гишүүн хүнийг томилно.
66.	Энэтхэг	75.5.Парламентын гишүүн бус хүн сайдаар томилогдсон болон 6 сарын хугацаанд Парламентын аль нэг танхимын гишүүн болж чадахгүй бол сайдын үүрэгт ажлаасаа огцорно.
67.	Эстони	63.Рийгикогу (Парламент)-ийн гишүүн нь бүрэн эрхийн хугацаандаа өөр ямар нэг ажил, албан тушаал хавсарч болохгүй. Рийгикогугийн гишүүн байх хугацаандаа тус улсын Зэвсэгт хүчний албанаас чөлөөлөгдөнө. 64.Парламентын гишүүн Засгийн газрын гишүүнээр сонгогдвол Парламентын гишүүний бүрэн эрхийг түдгэлзүүлэх ба хэрэв Засгийн газрын гишүүнээс чөлөөлөгдсөн бол Парламентын гишүүний эрхээ сэргээлгэж болно.
68.	Этиоп	74.2.Ерөнхий сайд хоёр танхимын гишүүдийн дундаас, эсхүл аль нэг танхимын гишүүн биш боловч шаардлагыг хангасан хүнийг сайдад нэр дэвшүүлэн Ардын төлөөлөгчдийн танхимд батлуулахаар өргөн мэдүүлнэ.
69.	Ямайка	70.1.Амбан захирагч Ерөнхий сайдыг томилох шаардлагатай үед өөрийн үзэмжээр Төлөөлөгчдийн танхимын гишүүдийн олонхын итгэлийг хамгийн их хүлээж чадна гэж үзсэн тухайн танхимын гишүүнийг томилно, Ерөнхий сайдын зөвлөсөн тооны бусад сайд нарыг Ерөнхий сайдын зөвлөсний дагуу Парламентын хоёр танхимын гишүүдийн дундаас томилно.
70.	Япон	68.Ерөнхий сайд нь Төрийн сайд нарыг томилох ба сайд нарын дийлэнхийг нь Төлөөлөгчдийн танхимын гишүүдээс сонгоно.

АШИГЛАСАН ЭХ СУРВАЛЖ

Парламентын судалгааны хүрээлэнгээс хийгдсэн судалгааны жагсаалт:

- 2000 онд Монгол Улсын Үндсэн хуульд оруулсан 7 нэмэлт, өөрчлөлт, түүнтэй ижил төстэй бусад орнуудын Үндсэн хуулийн зохицуулалт (СТ-15/213).
- Дэлхийн зарим орнуудын Засгийн газрын бүтэц, бүрэлдэхүүнийг тодорхойлох хэлбэр (СТ-15/216). Судалгааны эмхэтгэл-21 боть. Улсын Их Хурлын Тамгын газар. Улаанбаатар. 2015 он.
- ХБНГУ-ын Үндсэн хуулийн Ерөнхийлөгч, Канцлер, Үндсэн хуулийн шүүхийн тухай зарим заалтууд (СТ-15/410).
- Израил Улсын Үндсэн хууль дахь Засгийн газрыг байгуулахтай холбогдсон заалтууд (СТ-15/421). Судалгааны эмхэтгэл-21 боть. Улсын Их Хурлын Тамгын газар. Улаанбаатар. 2015 он.
- Дэлхийн улс орнуудын төрийн удирдлагын хэлбэр, парламентын засагтай орнуудын сонгуулийн зарчим (СТ-15/427). Судалгааны эмхэтгэл-21 боть. Улсын Их Хурлын Тамгын газар. Улаанбаатар. 2015 он.
- Парламентын засаглалтай улс орнуудын төрийн эрх мэдлийн хуваарилалт (СТ-17/205)

Бусад:

- Удирдлагын академийн судалгааны тайлан. “Монгол Улсын Парламент, Засгийн газрын үйл ажиллагааны уялдаа холбоо, харилцан хамаарлыг Үндсэн хуулийн үзэл баримтлалын хүрээнд шинжлэх нь” 2020 он.
- Удирдлагын академийн судалгааны тайлан 008. “Парламентын засаглалын үндсэн шинж, нийтлэг жишиг, монголын онцлог” 2018 он.
- “Төрийн удирдлага” онол арга зүйн сэтгүүл. Дугаар 04, 2018 он III сар.
- Парламентат ёс. Д.Лүндээжанцан, Л.Өлзийсайхан.
- Монгол Улсын Үндсэн хуульд оруулах нэмэлт, өөрчлөлтийн төслийн тайлбар, 2017 он.
- Монгол Улсын Үндсэн хуульд оруулах нэмэлт, өөрчлөлтийн төсөлтэй холбоотой судалгаа, мэдээлэл, лавлагаа, 2017 он.
- Монгол Улсын Үндсэн хуульд оруулсан нэмэлт, өөрчлөлт (Товч танилцуулга), 2021 он.
- Улсын Бага Хурлын товчоон, Г.Чулуун. УБ, 2015 он.
- Монгол Улсын Их Хурлын түүхэн товчоон, УИХТГ, 2020 он, 89 дэх тал
- БНМАУ-ын Ардын Их Хурал ба Монгол Улсын Үндсэн хууль (1990-1992) баримт бичгийн эмхэтгэл
- <https://constituteproject.org/constitutions?lang=en>
- <https://data.ipu.org/content/list-comparative-fields>
- <https://www.idea.int/advanced-search>

UIH.MN
СУДАЛГААНЫ САН